

KGAOLO YA BONE

4.1 THULAGANYO II

4.2 MATSENO

Mo kgaolong e, go ya go tthalosiwa tiriso ya dikakanyo tse: thitokgang, kakanyetso le dikgato tsa thulaganyo fa di lebagane le terama ya *Se se jeleng rre*.

4.3. THITOKGANG

Thitokgang ke kakanyo e mokwadi a kwalang ka ga yona. Mo go *Se se jeleng rre* thitokgang e lebagane le matlhakore a le mabedi: la **maitsholo** le la **matlhotlhapelo**.

* **Thitokgang : Maitsholo**

Mo terameng e, **maitsholo** a lebagane le molwantshiwa, e leng kgosi Selebi. Kgosi Selebi ke moanelwa wa maemo a a kwa godimo ka gonne e le kgosi ya morafe, fela o na le makoa. Makoa a gagwe a tlholwa ke go ikgatholosa lelapa la gagwe mme a ratana le mosadi yo mongwe wa motse. Ka ntlha ya makoa a a gagwe morafe o simolola go mo nyatsa. Ka jalo o wa mo maemong a gagwe a bogosi, ka gonne tlotlo e a neng a e newa ke batho ba morafe wa gagwe, e a nyelela. Le fa go ntse jalo, kwa bokhutlong kgosi Selebi o fetoga motho yo o siameng, ka go re o kopa maitshwarelo mo go bakgosing pele a swa go bontsha gore o a lemoga gore se a neng a se dira ke phoso fela, le fa gona go setse go le thari.

* Thitokgang: Matlhotlhapelo

Sekwalwa sa **matlhotlhapelo** ke se se nang le ditiragalo tse di utlwisang botlhoko jaaka dintsho gongwe mathata a magolo, a a sa kgonweng go rarabololwa. Fa go ka buisiwa *Se se jeleng rre* sentle, go tla lemogiwa gore ditiragalo tsa matlhotlhapelo ke tse di lebaganeng le **loso lwa ga kgosi Selebi** le dintsho tse dingwe tsa boMmapitsa le Bankgoditse.

Kgosi Selebi o welwa ke matlhotlhapelo ka gonne a na le makoa. Go gana go reetsa dikgakololo tsa borangwanaagwe le banna ba lekgotla ga gagwe mabapi le go nyatsa lelapa la bogosi, go dira gore a iphithele a le mo mathateng a go tshelwa botlhole mo dijong. Makoa a a gagwe a mo tsenya mo losong , ka jalo kgosi Selebi ga a amogelwe ka ntlha ya loso lwa gagwe. Ke ka ntlha eo mofuta o wa sekwalwa o bidiwang wa matlhotlhapelo ka gonne morero wa sekwalwa se o lebagane gape le manyaapelo.

* Kakaretso

Go lemogilwe gore *Se se jeleng rre* ke tiragatso e e theilweng mo godimo ga merero e le mabedi: wa **maitsholo** le wa **matlhotlhapelo**. Ka jalo go ka twe Ntsime o kwadile dikwalwa di le pedi ka fa gare ga sekwalwa se le sengwe. Kgang e, e ya go tlhokomelwa sentle fa go sekasekwa dikgato tsa thulaganyo.

4.4. KAKANYETSO

Fa go sekwasekwa terama e, go ya go latelwa matlhakore a le mabedi a kakanyetso jaaka letlhakore le le lebaganeng le morero wa maitsholo le le le lebaganeng le morero wa matlhotlhapelo.

* **Morero wa maitsholo**

Kakanyetso ya mofuta o wa sekwalwa e bontsha fa molwantshiwa e ka nna motho wa maemo kgotsa wa ka gale, yo o nang le makoa, yo o isiwang kwa tlase ke makoa mme kwa bofelong o a amogelwa. Mo terameng e, molwantshiwa, e leng kgosi Selebi, o tlhagisiwa e le motho:

- wa maemo
- yo o nang le makoa
- yo o yang kwa tlase
- yo o amogelwang

Kakanyetso ya mofuta o wa sekwalwa e ya go lekolwa fa e lebagane le terama ya *Se se jeleng rre*.

* **Motho wa maemo**

Kgosi Selebi ke moanelwa **wa maemo a a kwa godimo** ka gonne ke kgosi. Kgosi e bewa mo maemong a a kwa godimo ka go tlotliwa le go boifiwa ke morafe.

* **Moanelwa yo o nang le makoa**

Bokoa jwa ga kgosi Selebi ke **go nyatsa lelapa la gagwe**. O ikgatholosa lelapa la gagwe le mosadi wa gagwe, Senwametsi mme o ratana le mosadi yo mongwe, Mmapitsa. Lerato la ga Mmapitsa le ne la mo lebatsa gore o na le mosadi. O simolola go bona Senwametsi e le lekgalagadi le le se nang mosola .

* **Moanelwa yo o yang kwa tlase**

Ka ntlha ya go nyatsa lelapa la gagwe, kgosi Selebi o iphitlhela a wa mo maemong a gagwe a bogosi. Ditiro tsa gagwe tse di sa siamang di mo nyatsisa ka morafe wa gagwe. Ga go sa tlhole go na le yo o mo tlotlang jaaka kgosi. Mongwe le mongwe o bua le ena fela jaaka a rata.

* **Moanelwa yo o amogelwang**

Kwa bokhutlong, kgosi Selebi o lemoga gore tse a neng a di dira ke diphoso fela, ka jalo o simolola go sokologela kwa go tse di siameng ka go kopa maitshwarelo mo go bakgosing le Senwametsi, mosadi wa gagwe.

* **Morero wa matlbothapelo**

Kakanyetso ya mofuta o wa sekwalwa e bontsha molwantshiwa e ka nna motho wa maemo kgotsa wa ka gale, yo o nang le makoa mme kwa bofelong a ka amogelwa kgotsa a ka se ka a amogelwa. Molwantshiwa wa *Se se jeleng rre* o tlhagisiwa e le motho:

- wa maemo
- yo o nang le makoa
- yo o sa amogelweng

* **Motho wa maemo**

Kgosi Selebi ke moanelwa wa maemo a a kwa godimo thata ka gonne ke kgosi, ka jalo ke ena a okametseng morafe otlhe.

* Moanelwa wa makoa

Kgosi Selebi o na le makoa ka gonne o ganne go ultwa fa a gacololwa mabapi le go ratana le Mmapitsa. Mosadi wa gagwe, bommangwanaagwe, borangwanaagwe mmogo le banna ba lekgotla ba lekile go bua le ena gore a kgaogane le Mmapitsa, a tlhokomele lelapa la gagwe, fela Selebi o ne a gana go reetsa.

* Moanelwa yo o amogelwang

Morago ga go ja dijo tse Mmapitsa a di tshetseng botlhole jo bo bolayang, kgosi Selebi o a swa, ka jalo ga a amogelwe ka ntlha ya loso lo a ipaketseng lona.

Go ka akaretswa ka go re kakanyetso ke karolo e e botlhokwa ya karolo ya sekwalwa ka gonne e thusa go tilhaola dikwalwa go ya ka mefuta ya tsona, jaaka **matlhotlhapelo, maitsholo, botseka**, jalo jalo. Go tswelela pele, kakanyetso e na le tiro e e botlhokwa e e lebaganeng le tshekatsheko ya semelo sa baanelwa.

4.5. TIRISO YA DIKGATO TSA THULAGANYO

4.5.1. Tshenolo

Go ya ka tlhaloso go builwe gore tshenolo ke karolo ya ntlha ya sekwalwa mo go fitlhelwang mokwadi a tlhagisa baanelwa, ditiragalo le tikologo (nako le lefelo) jaaka dielemente tse di lebaganeng le kgotlhang.

□ **Banelwa**

Fa go tloholosiwa semelo sa molwantshiwa le molwantshi go ya go latelwa dintlha tsa kakanyetso tse di lebaganeng le mongwe le mongwe wa baanelwabagolo ba.Semelo sa bona se ya go tloholosiwa go ya ka **dipharologantshotshwanelo** (essential characteristics), ke go re dipharologantsho tse di botlhokwa.

Dipharologantsho tse di botlhokwa

Go ya ka Mojalefa (1995:12) dipharologantsho tse di botlhokwa di tloholosa semelo sa moanelwa kwa ntle ga go potologa ka gone di lebagane le dintlha di le pedi tsa ntlha tsa kakanyetso. Fa e le kakanyetso ya *Se sejeleng rre*, ya re kgosi Selebi ke moanelwa wa :

- maemo a a kwa godimo
- makoa

Tloholoso ya dintlha tse tsa semelo sa molwantshiwa le molwantshi e ya go tlohlisiwa go lebeletswe tloholoso ya mokwadi, dipuo le ditiro tsa moanelwa mmogo le tse baanelwa ba bangwe ba di buang ka ga gagwe. Gape go ya lebelelwa le dithekeniki tse mokwadi a di dirisang fa a tloholosa semelo sa baanelwa ba.

Kgosi Selebi ke moanelwa wa maemo a a kwa godimo ka gone e le kgosi. Fa go tlohlhojwa maemo a, a gagwe go fitlhelwa go na le dipharologantsho tse di rileng, tse di tloholosang maemo a, a gagwe. Mokwadi o tlohlisa dipharologantsho tse di latelang tsa molwantshiwa. Tsona ke :

- bogosi
- bogale

* **Bogosi**

Mokwadi o tlhagisa Selebi e le kgosi. Go simolola kwa lenaneong la baanelwa go fitlha kwa bokhutlong jwa ditiragalo tsa sekwalwa o ntse a tlhagisiwa e le kgosi. Kgang e, e ka netefatswa ka go nopola mafoko a mokwadi fa a re:

- **Kgosi Selebi** o feta gaufi le ntlo ya ga Mmapitsa. O bua a le nosi ... [ts.1]
- Kwa ga **kgosi Selebi** , go tsena Molefe, Tsietsi, Tshegofatso, Moserwa, Senwametsi le **kgosi Selebi** ... [ts.14]
- **Kgosi Selebi** o bua a le nosi fa a ya kwa ga Mmapitsa ... [ts.21]
- Kwa ga Mmapitsa go tsena **kgosi Selebi**, Mmapitsa le Mmasera ... [ts.69]

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le pedi go tlhalosa maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo, a a lebaganeng le bogosi. Tsona ke **tsepamiso** le **poeletso**.

* **Tsepamiso**

Groenewald (1991:16) o tlhalosa kakanyo e ya **tsepamiso** ka go re ke fa mokwadi a lebaganya moanelwa kgotsa go tlhalosa moanelwa kgotsa selo seo. Mo go *Se se jeleng rre* tsepamiso e tlhagelela jaana:

- **Kgosi Selebi** o feta gaufi le ntlo ya ga Mmapitsa.
- **Kgosi Selebi** o bua a le nosi fa a ya kwa ga Mmapitsa.
- Kwa ga Mmapitsa go tsena **kgosi Selebi**, Mmapitsa le Mmasera.

Mokwadi o dirisitse thekeniki ya **tsepamiso** ka gonne bogosi jwa ga kgosi Selebi bo tlhagisiwa ke ena ka sebele, e bile ke ena a mo itseng. O tsepamisa dikgang tse tsa ga kgosi Selebi gore di bonagale di le botlhokwa. Ka jalo mokwadi o lebaganya moanelwa le tiragalo e e diragalang mme o tsepamisa dikgang mo moanelweng go gaisa mo tiragalong e a e dirang, ka gonne ka tsepamiso e ya ga kgosi Selebi, mokwadi o gatelela ditiragalo ka ena. Go ka twe ka moanelwa yo, kgosi Selebi, mokwadi o lemosa mmuisi gore kgosi Selebi o na le maemo a a kwa godimo. Mokwadi o dirisitse thekeniki e go senola maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo a a lebagangeng le bogosi.

* **Poeletso**

Fa a tlhalosa lereo le Groenewald (1991:23) a re **poeletso** ke fa mokwadi a gatelela tiragalo nngwe, mme kgang eo e ka buiwa nako le nako. Mojalefa (1994:11) o tlaleletsa tlhaloso e ka go re thekeniki ya poeletso e tlhagelela fa go boeletswa mo sekwalweng. Tiragalo e, e boeletswa ke motho a le mongwe fela, e ka nna mokwadi, moanelwa kgotsa moanegi.

Mojalefa le Groenewald ba gatelela gore poeletso ke fa tiragalo e e rileng e boeletswa ke motho a le mongwe mo sekwalweng. Ntsime a re:

- Kgosi Selebi o feta gaufi le ntlo ya ga Mmapitsa o bua a le nosi ... [ts.1]
- Kgosi Selebi o bua a le nosi fa a ya kwa ga Mmapitsa ... [ts.21]

Fa go ka tlhokomelwa puo e ya mokwadi, go tla lemogiwa gore o dirisitse thekeniki ya poeletso ka gonne tiragalo e ya *go bua ka nosi* ga kgosi Selebi e boeleditswe ke mokwadi fela go godisa botlhokwa jwa yona. Tiragalo e e boeletswang e, e botlhokwa ka gonne e lebagane le kgotlhang ya ka fa gare ya ga kgosi Selebi, ke go re kgosi Selebi o lwa le dikakanyo tsa gagwe. O itse sentle gore ga se tshwanelo gore a ka nyala Mmapitsa ka gonne a thibelwa ke melao ya setso. Mosola o mogolo wa thekeniki e, ke go senola maitsholo a ga kgosi Selebi. Ke go re fa a sa itshware kwa bofelong o tla kopana le mathata. Ka go bua ka nosi ga gagwe, go lemogiwa semelo sa gagwe gore ke motho yo o lenyatso, yo o nang le manganga, e bile o laolwa ke maikutlo. Ka jalo go ka twe kgosi Selebi ke motho yo o boikgantsho, yo o dirisang maemo a gagwe ka mokgwa o o sa siamang.

* **Bogale**

Kgosi Selebi o tlhagisiwa e le motho yo o bogale. O galefela mongwe le mongwe jaaka a rata ka gonne a itse gore ke ena kgosi, e bile ga go ope yo o ka mo emang fa pele. Ka jalo kgosi Selebi o dirisa maemo a gagwe a bogosi, go galefela batho ba bangwe. Kgang e, e ka gatelelwa ka go nopola mafoko a mokwadi fa a re:

Selebi : *ka bogale* ... [ts.3]

Selebi : *ka bogale* ... [ts. 14]

Mokwadi o dirisitse thekeniki e le nngwe, ya **poeletso**, go tlhalosa maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo a a lebaganeng le bogale jwa gagwe.

* Poeletso

Go tla lemogiwa gore mokwadi o dirisitse thekeniki ya **poeletso** go tsepamisa dikgang tsa bogale jwa ga kgosi Selebi ka boena, e seng ka baanelwa ba bangwe. Bogale jwa ga kgosi Selebi bo lebagane le go fitlha ditiro tsa gagwe tse di sa siamang. O bua ka bogale gore botlhe ba mo tshabe. Go ka twe kgosi Selebi o dirisa maemo a gagwe ka mokgwa o o sa siamang.

* Kakaretso

Fa go tlhalosiwa maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo go dirisitswe dipharologantsho di le pedi, e leng **bogosi le bogale**. Go tswelera pele go dirisitswe dithekeniki di le pedi: **tsepamiso le poeletso** go tlhagisa molaetsa wa terama e, e leng maitsholo. Fa go bapisiwa dithekeniki tse pedi tse, go tla lemogiwa gore mokwadi o dirisitse thekeniki ya poeletso go gaisa ya tsepamiso go gatelela maitsholo a ga kgosi Selebi a a sa siamang.

□ Moanelwa ka boena

Kgosi Selebi ke moanelwa wa maemo a a kwa godimo ka gonne ke kgosi. Go na le **pharologantsho e le nngwe fela** e e tlhagisiwang ke ena ka sebele, e e tlhalosang maemo a gagwe, yona ke **bogosi**.

* **Bogosi**

Kgosi Selebi o ipitsa kgosi. Fa a bua o gatelela bogosi jwa gagwe gore ba ba buang le ena ba itse gore ba bua le kgosi mme ba ikokobetse. Selebi a re:

Ke go reng fa ke feta gaufi le ntlo e pelo ya me
e ubauba, e kibakiba?

A ke go re dipheko tsa lelapa le di a nkimela?

A mme dipheko tsa kgosi di ka imelwa ke tsa
motlhanka?

Kana dipheko tsa me di na le tomela e kgolo.

Lenaka la me le lometswe ka legata la motho,

Gore ke tle ke gate batlhanka ba ntshabe lefeke;

E re ke rotola matlho ba ribege difatlhego.

Tomela ya lenaka la me e tshwanetse go ripitla
dipheko tsa batlhanka.

E tshwanetse go di ripitla gore ba khubame fa ba
mpona.

Ga ke dumele gore ke dipheko tsa lelapa le tse di
dirang jalo ... [ts.1]

Fa go buisiwa puo e ya ga Selebi ka tlhokomelo go tla lemogiwa gore mokwadi o dirisitse dithekeniki di le tlhano go rulaganya dikgang tsa maemo a a kwa godimo, a ga kgosi Selebi, a a lebaganeng le bogosi jwa gagwe. Tsona ke **mmuaesi, phapologantsho, poko, kgelekiso le pheteletso.**

* **Mmuaesi**

Serudu (1989:41) fa a tlhalosa lereo le a re:

Ke polelo e teletšana yeo go yona moanegwa a ntšhago maikutlo a a lego pelong ya gagwe, a hlaboša lentšu pele ga babogedi mo sefaleng.

Mmuaesi o lebagane le maikutlo a moanelwa yo o rileng, yo o buang dikgang ka boena a le nosi. Le fa Serudu a gatelela gore puo e, e tshwanetse go tlhagisiwa ka lentswe le le kwa godimo, fela go a kgonagala gore moanelwa a ka bua a le nosi a sa buelé kwa godimo, kgotsa a ka bua ka tidimalo, ka mo pelong. Puo ya mofuta o e bidiwa **itlhagiso ya kakanyo**. Mo tshkatshekong e go ya go tlhokomelwa ka moo mmuaesi o dirisitsweng ka teng mo seraleng. Ke go re fa moanelwa a buela kwa godimo, e seng itlhagiso ya kakanyo. Mo puong e ya ga kgosi Selebi go tlhagelela thekeniki ya mmuaesi. Thekeniki e, e senola maikutlo a ga kgosi Selebi. Mo maikutlong a go lemogiwa semelo sa gagwe gore ke motho yo o sa siamang. Ke motho yo o fekeetswang ke maikutlo, ka jalo o bokoa, fela go lemogilwe gore gantsi maemo a dirisa batho diphoso ke ka moo kgosi Selebi le ena a tagwang ke maemo a bogosi ka teng.

* **Phapologantsho**

Mohlala (1994 : 70) o tlhalosa **phapologantsho** ka go re ke thekeniki e mokwadi a e dirisang go lekalekanya ditshwantsho kgotsa dikakanyo di le pedi ka mokgwa wa go di farologanya. Serudu (1989: 39) o tsweledisa kakanyo e pele ka go re **phapologantsho** ke mokgwa wa go bapisa dikao tse pedi tse di sa tshwaneng ka maikaelelo a go tlhalosa kang kgotsa tiragalo ka mokgwa wa kgogedi.

Mo mmuaesing wa ga kgosi Selebi o o fa godimo, mokwadi o dirisa thekeniki e ka go re:

Selebi: A mme dipheko tsa **kgosi** di ka imelwa ke
tsa **motlhanka**. (ts.1)

Se se botlhokwa mo mmuaesing o wa ga kgosi Selebi ke go re go bapisiwa maemo a batho ba le babedi ka go a farologanya gore go lemogwe fa ba sa Iekane mo botshelong. Kgosi Selebi ke wa maemo a a kwa godimo mo letlhakoreng le lengwe Mmapitsa o tthalosiwa e le wa maemo a a kwa tlase.

Botlhokwa jwa thekeniki e, ke go re mokwadi o rata go senola tiriso e e botlhaswa ya maemo a a kwa godimo a kgosi Selebi a go pateletsa dikeletso tsa gagwe tse di maswe tsa lerato, ka go dirisa maemo ao. Ka jalo maemo a a kwa godimo a tthalosiwa fa a lebagane le bosula kgotsa go tlhoka tshiamo ga kgosi Selebi. Ke yona kgogedi e e ngokang kgatlhego ya mmuisi.

* **Kgelekiso**

Fa a tthalosa thekeniki ya **kgelekiso**, Baldick (1990: 189) a re ke:

... a question asked for the sake of persuasive effect rather than a genuine information.

Baldick o gatelela gore **kgelekiso** e lebagane le potso e e nang le karabo e e nang le tlhotlheetso. Ke ka moo Serudu (1989:41) a reng:

Ke potšišo yeo e botšišwago eupša e sa tsome karabo. Nepo ke go gatelela taba go feta ge e bolelwa thwii. Mongwadi o hlohla mmadi gore a mo fe tsebe ba kgone go šogišana seo a se bolelago.

Se se botlhokwa mo puong e ke go re mokwadi o rata gore mmuisi le ena a nne le seabe mo sekwalweng.

Fa go ka lebelelwa mmuaesi o wa ga kgosi Selebi, go tlhagelela thekeniki e ya **kgelekiso**:

Selebi : A ke go re dipheko tsa lelapa le di a nkimela?

A mme dipheko tsa kgosi di ka imelwa ke tsa motlhanka?

Go tla tlhokomelwa gore dipotso tse kgosi Selebi a ipotsang tsona ke tse di sa batleng karabo ka gonne dikarabo tsa tsona di a itsege.

A ke go re dipheko tsa lelapa le di a nkimela?

A mme dipheko tsa kgosi di ka imelwa ke tsa motlhanka?"

Dikarabo tsa dipotso tse ke tse di latelang:

Karabo ya potso ya ntlha ke go re kgosi Selebi ga a imelwe ke dipheko tsa lelapa la ga Mmapitsa, o a itse gore ke lerato la ga Mmapitsa le le mo tlhakanyang tlhogo. Karabo ya potso ya bobedi ke go re dipheko tsa

kgosi di ka se ka tsa imelwa ke tsa motlhanka ka gonne dikgosi di tshwarwa ka dipheko tse di tiileng ke dingaka tse dikgolo.

Thekeniki e, e lebagane le tlhotlheletso ka gonne mokwadi o tlhotlheletsa mmuisi go lemoga se sengwe kwa pele. Kgosi Selebi o a itse gore tiro e a e dirang ya go ratana le Mmapitsa ke e e sa siamang fela o a e pateletsa, ka jalo mmuisi o emetse mathata a Selebi a a pateletsang go diragala.

Thekeniki e, e botlhokwa ka gonne e gatelela se se itsiweng gore se bonagale bonolo, mme kgang e, e lebagane le kgogedi ka gonne mokwadi o gwetlha mmuisi go buisetsa kwa pele ka jalo go ka twe mokwadi o godisa maemo le kitso ya mmuisi ka go dira gore le ena a nne le seabe mo sekwalweng.

* Poko

Serudu (1984:194) o tlhalosa poko ka go re ke fa mokwadi a tlhagisa kgang ka puo e e seng ya ka metlha. Puo e e bofitlha mme e na le kgogedi e e lebaganeng le maikutlo a mmoki ka gonne e se puo e e tlwaelegileng. Mmuisi o lemoga maikutlo a mmoki ka puo e e ntseng jalo.

Mokwadi o dirisitse thekeniki ya **poko** mo mmuaesing wa ga kgosi Selebi:

Selebi: Ke go reng fa ke feta gaufi le ntlo e pelo
ya me e ubauba e kibakiba?
A ke go re dipheko tsa lelapa le di a
nkimela?

A mme dipheko tsa kgosi di ka imelwa
ke tsa motlhanka?

Kana dipheko tsa me di na le tomela e
kgolo;

Lenaka la me le lometswe ka legata la
motho;

Gore ke tle ke gate batlhanka ba ntshabe
lefeke... (ts.1)

Puo e mokwadi a e dirisitseng e lebagane le metara (puo ya mmoki) go gaisa porousu (kanedi). Ka jalo ga se puo ya ka metlha ya moanedi kgotsa mmuagale. Go lemogiwa maikutlo a mmoki, e leng kgosi Selebi ka boena, e seng a mokwadi. Ka poko e go lemogiwa khuduego e e bontshang lerato le le tukang mo pelong ya ga kgosi Selebi.

Ntsime o dirisa thekeniki e, go godisa maikutlo a ga kgosi Selebi gore a lemogwe bonolo mo matlhong a mmuisi ka go dirisa puo ya poko.

* Pheteletso

Mohlala (1987:39) o tthalosa kakanyo e ka go re :

Ke sekapuo se ka sona mongwadi a phagamišago boemo bja selo go feta ka moo bo tsebjago, nepo e le go gatelela botlhokwa bja taba ye a e tšweletšago.

Se se gatelelwang ke go re pheteletso e oketsa maemo a kgang gore e tthaloganyege botoka.

Mo mmuaesing wa ga kgosi Selebi go tlagelela thekeniki e, ya
Pheteletso.

Mokwadi o dirisa lefoko '**lefeke**', e leng leina le le tswang mo **leetsing, feke!** go kaya **go tshaba go go feteletseng** go tlhagisa **pheteletso**. Ka thulaganyo e e ntseng jaana ya puo mokwadi o godisa kgang gore mmuisi a e lemoge bonolo. Ke ka moo go ka tweng thekeniki e, e tiisa kgogedi e e lebaganeng le maemo a a kwa godimo a kgosi Selebi.

Fa go tlhalosiwa pharologantsho ya **bogosi**, go dirisitswe dithekeniki di le **tlhano**, e leng **mmuaesi, pharologantsho, kgelekiso, poko** le **pheteletso** go bontsha maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo a a lebaganeng le bogosi jwa gagwe.

□ **Puo le ditiro tsa baanelwa ba bangwe**

Dipuo le ditiro tsa baanelwa ba bangwe le tsona di supa fa kgosi Selebi e le moanelwa wa maemo a a kwa godimo. Go ya go lekolwa maemo a, a gagwe fa a lebagane le pharologantsho ya **bogosi** fela.

* **Bogosi**

Selebi ke kgosi mme bogosi jwa gagwe bo itsiwe ke batho botlhe. Fa batho ba bua le ena ba a itse gore ba bua le kgosi ya bona. **Rantho** fa a gatelela **bogosi** jwa ga kgosi Selebi a re:

Rantho: Kgosi ya me, ke a itse kemotlhanka.

Fela itse gore o kgosi ka nna le
borre ba.

Kgosi Selebi, bogosi jwa motse wa gago
bo fedile .

Fa o nna kwa ga Mmapitsa bogosi bo ile;
Gonne re a itse gore Mmapitsa o itse go
tshereanya banna.

Le dikgosi ga a tshabe go di lekelela.

Rona re ka se tsalelwe kgosi ke Mmapitsa.

Mmapitsa ke motlhanka wa madi a
masesane;

Motlhanka wa madi a a tlhantseng ...

(ts.59)

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le **tharo**, e leng **phapologantsho**,
pheteletso le **phefofatso**, go tlhalosa maemo a kgosi Selebi a a kwa godimo
a a lebaganeng le **bogosi**.

Kwa ntle ga Rantho, go sa ntse go na le baanelwa ba bangwe gape ba le
bona ba buang ka bogosi jwa ga kgosi Selebi. **Mmapitsa** fa a bua ka
kgosi Selebi a re:

Mmapitsa: Motho yo o lebileng kwano yo, o ka
re ke kgosi Selebi.

Tota fa e le gore o tla kwano o tlile
go dira eng?

Kana ga a tlwaela go tseno ka lelapa
la me.

Tota o tlile go batla eng?

Ke dirile eng se se bosula?

Tota o tla kwano

Ijoo!

Ke dirile eng?... (ts. 22)

Mo puong e ya ga Mmapitsa, go dirisitswe dithekeniki di le **tharo**, ke **kgelekiso, lelatlhelwa le mmuaesi** .

Jaanong go ya go lekolwa ka moo Ntsime a dirisitseng dithekeniki tse ka teng.

* Phapologantsho

Mo puong ya ga Rantho e e fa godimo, mokwadi o dirisa thekeniki ya **phapologantsho** :

Rantho: **Kgosi** ya me, ke a itse ke **motlhanka**... [ts.59]

Mokwadi o bapisa maemo a batho ba le babedi, e leng kgosi Selebi le Rantho ka go a farologanya gore mmuisi a lemoge gore batho ba, ga ba lekane ka maemo a botshelo. Kgosi Selebi ke wa maemo a a kwa godimo ka gonne e le moeteledipele wa setšhaba mme mo letlhakoreng le lengwe Rantho o kaiwa e le wa maemo a a kwa tlase ka gonne e le motlhanka.

Ka thekeniki e, mokwadi o bapisa maemo a batho ba le babedi a a sa tshwaneng, a a tlhagisang fa kgosi Selebi a le botlhokwa go gaisa Rantho.

* Pheteletso

Pheteletso e tthalositswe fa e le thekeniki e e godisang dilo gore di

bonagale di le botlhokwa. Go ya go tlhokomelwa ka moo mokwadi a dirisitseng thekeniki e ka teng go tthalosa bogosi jwa ga kgosi Selebi, jo bo lebaganeng le maemo a a kwa godimo.

Rantho: Mmapitsa ke motlhanka wa madi
masesane.

Motlhanka wa madi a a tlhantseng...[ts.59]

Mokwadi o dirisa “**madi a masesane**” le “**madi a a tlhantseng**” go feteletsatsa maemo a a kwa tlase, a botlhanka a ga Mmapitsa. Go ka twe mokwadi o godisa maemo ao gore a lemogege bonolo, ke ka moo a sa diriseng “**motlhanka**” fela fa a tthalosa maemo a, a ga Mmapitsa ka gone tthaloso eo e ne e ka se lemogege sentle.

Thekeniki e, e lebagane le go godisa kgang e e reng fa kgosi Selebi a itsalanya le batlhanka le ena o tla fetoga motlhanka; o tla wa mo maamong.

* **Phefofatso**

Lesele (1989:101) fa a tthalosa thekeniki e, a re ke fa:

Mafoko a a bogale a tlhofofatswa ka go dirisa a
a bonolo a a amogelegang.

Se se botlhokwa ka puo e ke go re mokwadi o dirisa puo e e bonolo go fapoga go kgopisa batho, ka maikaelelo a go tlotla yo a buang le ena.

Thekeniki e, e tlhagelela mo puong ya ga Rantho:

Rantho: Gonne re a itse gore Mmapitsa o itse go
tshereanya banna ... [ts.59]

Mo puong e, mokwadi o dirisa lefoko go “**tshereanya**” go bontsha gore moanelwa yo, Rantho, o bua a lebagane le motho yo o kwa godimo ga gagwe ka maemo, e leng kgosi Selebi. Ke ka moo a tshwanetseng go tlhofofatsa puo ya gagwe. Fa e ne e le gore o bua a lebagane le Mmapitsa, ka gongwe a ka bo a thatafaditse puo ya gagwe mme a dirisa lefoko “**tlaetsa**” kgotsa “**gafisa**”.

Thekeniki e, e botlhokwa ka gonne e lebagane le tlotlo. Rantho fa a bua le kgosi Selebi o bontsha tlotlo ka go fapoga puo e e kgopisang, ka gonne kgosi Selebi ke motho wa maemo a a kwa godimo.

* Mmuaesi

Mmuaesi o tlhalositswe fa e le thekeniki e e lebaganeng le maikutlo a moanelwa kgotsa mokwadi. Go ya go lebelelwa ka moo mokwadi a dirisitseng thekeniki e go tlhalosa maemo a ga kgosi Selebi a bogosi:

Mmapitsa: Motho yo o lebileng kwano yo,
o ka re ke kgosi Selebi.
Tota fa e le gore o tla kwano,
o tlile go batla eng?
Kana ga a tlwaela go tsena ka
lelapa la me
Tota o tlile go batla eng?
Ke dirile eng se se bosula? ... [ts.22]

Mo puong e, Ntsime o dirisitse thekeniki ya **mmuaesi** go senola maikutlo a moanelwa, e leng Mmapitsa, e seng a mokwadi. Maikutlo a, a senola dilo di le pedi, e leng (a) **letshogo** le (b) **kgakgamalo**. Maikutlo a a lebaganeng le **kgakgamalo** ke fa Mmapitsa a re:

Tota fa e le gore o tla kwano,

o tlile go batla eng?

Kana ga a tlwaela go tsena ka lelapa la me.

Maikutlo a a lebaganeng le **letshogo** ona ke fa Mmapitsa a re:

Ke dirile eng se se bosula?

Thekeniki e, e bothokwa ka gonne e lemosa mmuisi maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo, a a lebaganeng le bogosi. Ke ka moo batho ba motse wa gagwe ba tshwanetseng go mmoifa le go mo gakgamalela fa ba mmona a dira dilo dingwe tse di sa tlwaelegang. Kgosi Selebi o a tshabega, o tshwantshangwa le phologolo e e boifisang. Ka jalo go lemogiwa semelo sa gagwe.

* **Kgelekiso**

Thekeniki e ya **kgelekiso** le yona e setse e thalositswe fa e le potso e e sa tlhokeng karabo. Fa go lebelelwa mmuaesi o wa ga Mmapitsa go tlhagelela thekeniki ya kgelekiso:

Mmapitsa: Ke dirile eng se se bosula? ... [ts.22]

Go tla tlhokomelwa gore potso e Mmapitsa a ipotsang yona ke e e sa

batleng karabo ka gonne karabo ya yona e a itsege. Karabo ya potso e ke go re Mmapitsa o a itse gore ga a dira sepe se se ka dirang gore a tshoge fa a bona kgosi Selebi, fela o a tshoga ka gonne motho yo o tlang kwa go ena ke wa maemo a a kwa godimo fa a bapisiwa le a gagwe.

Thekeniki e, e lebagane le tlhotlheletso ka gonne mokwadi o tlhalosetsa mmuisi go lemoga tiragalo nngwe e e botlhokwa e e tlang. Go ya ga kgosi Selebi kwa ga Mmapitsa go raya go re kgang e teng. Ka jalo mmuisi o emetse kgang eo, e leng lerato la ga kgosi Selebi le Mmapitsa.

Botlhokwa jwa thekeniki e, ke go gatelela se se itsiweng gore se bonagale sentle, mme kgang e e na le kgogedi, ka gonne e godisa semelo sa ga kgosi Selebi. Mokwadi o pateletsa mmuisi go buisetsa kwa pele go bona gore ke eng Mmapitsa a tshoga fa kgosi Selebi a tla kwa ga gagwe. Ka jalo go godisiwa maemo le kitso ya mmuisi gore le ena a nne le seabe mo sekwalweng.

* **Lelatlhelwa**

Go ya ka Matseke (1968:118) lelatlhelwa ke:

Lefoko le le latlhelwang mo polelong go oketsa natefo.

Paulos (1990:434) fa a tlaleletsa kgang e a re:

The interjection is defined as word or phrase that is used in syntactic isolation and that expresses sudden emotion.

Go ya ka ditlhaloso tse, lelatlhelwa, ga le na kgokagano epe le dikarolwana tse dingwe tsa puo, le ka dirisiwa fela ka bolona, gape le tlhagisa maikutlo a a rileng mo puong, e ka nna maikutlo a a itumedisang kgotsa a a sa itumediseng.

Thekeniki ya **lelatlhelwa** e dirisitswe go tlhalosa maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo.

Mmapitsa : **Ijoo!** Ke dirile eng? ... [ts.22]

Lelatlhelwa le Ijoo! le lebagane le maikutlo a ga Mmapitsa a a sa itumediseng ka ntlha ya gore a supa letshogo. Maikutlo a, a lebagane le maemo a moanelwa yo lelatlhelwa le le lebisitsweng kwa go ena. Mmapitsa o tshosiwa ke maemo a ga kgosi Selebi ka gonne e le a a kwa godimo ka jalo go ka twe kgosi Selebi ke motho yo o nang le seriti. Ke ka moo batho ba mmoifang.

Fa go tlhalosiwa pharologantsho ya **bogosi** jwa ga kgosi Selebi, e e tlhagisiwang ke baanelwa, go dirisitswe dithekeniki di le thataro, e leng **phapologantsho, pheteletso, phefofatso, mmuaesi, kgelekiso** le **lelatlhelwa** go tlhagisa maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo a a lebaganeng le bogosi jwa gagwe.

* **Moanelwa wa makoa**

Go ya go tlhokomelwa molwantshiwa, e leng kgosi Selebi, e le motho wa makoa go ya ka moo a tlhalosiwang ke mokwadi, moanelwa ka boena le tse di buiwang ke baanelwa ba bangwe ka ga gagwe.

* **Mokwadi**

Kgosi Selebi ke moanelwa yo o nang le makoa ka ntlha ya go re o nyatsa lelapa la gagwe. Fa go lebelelwa makoa a, a gagwe go fitlhelwa go na le pharologantsho e le nngwe fela e e tlhagisiwang ke mokwadi, e e tlhalosang makoa a gagwe, e leng **tenego**.

* **Tenego**

Mokwadi o tlhalosa kgosi Selebi e le motho yo o nang le makoa. Ga a rate fa a bontshiwa diphoso tsa gagwe, ke ka moo a tenegang gore ba ba ratang go mo gakolola ba palelwe ke go bua le ena. Kgang e, e ka gatelelwa ka go nopola mafoko a mokwadi fa a re:

Selebi: (*o tenegile*) ... [ts.1]

Selebi: (*o sa ntse a tenegile*) ... [ts.3]

Selebi: (*ka tenego*) ... [ts.14]

Mokwadi o dirisitse thekeniki e le nngwe, ya **poeletso**, go tlhalosa makoa a ga kgosi Selebi, a a isang maemo a gagwe a bogosi kwa tlase.

* **Poeletso**

Thekeniki ya **poeletso** e dirisitswe go senola makoa a ga kgosi Selebi.

Selebi: (*o tenegile*) ... [ts.1]

Selebi: (*o sa ntse a tenegile*) ... [ts.3]

Selebi: (*ka tenego*) ... [ts.14]

Go tla tlhokomelwa gore tiragalo e e boelediwang mo puong ya mokwadi ke ya go **tenega** ga kgosi Selebi. Mokwadi o a e boeletsa ka ntlha ya go re e botlhokwa, ka jalo mmuisi a e tlhokomele go gaisa tse dingwe. Kgosi Selebi ka go gana go gakololwa, o iphemela ka go tenega gore Senwametsi, le borangwanaagwe ba palelwe ke go diragatsa maikaelelo a bona a go mo gakolola. O itse sentle gore fa a tenegile ba tla mmoifa mme ena a tswelera ka ditiro tsa gagwe tse di sa siamang.

Ka thekeniki e mokwadi o gatelela makoa a ga kgosi Selebi a a lebaganeng le go tenega ga gagwe.

□ **Moanelwa ka boena**

Kgosi Selebi ke moanelwa yo o nang le makoa ka gone **o nyatsa lelapa la gagwe**. Go na le dipharologantsho tse di rileng tse di tlhalosiwang ke ena ka sebele tse di senolang makoa a gagwe, e leng **lerato la bonyatsi, lenyatso, maaka le tenego**.

* **Lerato la bonyatsi**

Kgosi Selebi ke motho yo o nang le lerato, fela lerato le, le senola makoa a gagwe ka gone le lebagane le go nyatsa lelapa la gagwe. Lerato le a tshwanetseng go rata Senwametsi ka lona, o le neela mosadi yo mongwe, e leng Mmapitsa. Fa kgosi Selebi a bua ka mokgwa o a ratang Mmapitsa ka teng a re:

Ntlhang o ka re ke rata mosadi wa lelapa le!
Ee, fa ke mo gopola dipounama tsa me di a
ngeba.

Fa ke mo gopola pelo ya me e a sweufala.
Jaanong ke tla dira jang gonne lerato le, le
tla tsala sekgopi, letlhoo le kilano.
Fela nna ke a mo rata ... [ts. 1]

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le **supa**, e leng **mmuaesi**, **kgelekiso**, **lelatlhelwa**, **motifi**, **poelomorago**, **tshwantshiso le leele** go tlhalosa lerato la ga kgosi Selebi mo go Mmapitsa, le le lebaganeng le makoa a gagwe.

* **Mmuaesi**

Go ya go tlhokomelwa ka moo mokwadi a dirisitseng thekeniki e ka teng:

Ntlhang o ka re ke rata mosadi wa lelapa le!
Ee, fa ke mo gopola dipounama tsa me di a
ngeba.
Fa ke mo gopola pelo ya me e a sweufala.

Mo mmuaesing o o fa godimo mokwadi o senola maikutlo a moanelwa, e leng kgosi Selebi a a ka fa teng. Maikutlo a, a lebagane le lerato le kgosi Selebi a ratang **nyatsi**, Mmapitsa, ka lona. Ka thekeniki e, mokwadi o tlhagisa kgotlhang e e leng ka fa gare ga kgosi Selebi. Kgotlhang e, e lebagane le lerato la mosadi wa gagwe, Senwametsi, le la nyatsi, Mmapitsa. Ka jalo kgosi Selebi o tshwanetse go tsaya tshwetso ya go re o rata ofe mo go bona ba babedi. Kwa bofelong kgosi Selebi o itlhophela go amogela lerato la nyatsi go gaisa la mosadi wa gagwe.

Ka thekeniki e, mokwadi o senola semelo se se lebaganeng le **maikutlo**

a lerato la nyatsi, sa ga kgosi Selebi gore a lemogwe fa e le moanelwa yo o nang le makoa, yo o fekeetswang ke maikutlo.

* Kgelekiso

Mo mmuaesing wa ga kgosi Selebi go tlhagelela thekeniki ya kgelekiso:

Ntlhang o ka re ke rata mosadi wa lelapa
le! ... [ts.1]

Go tla lemogiwa gore potso e kgosi Selebi a ipotsang yona, e leng: ntlhang o ka re ke rata mosadi wa lelapa le, ga e batle karabo ka gonne karabo ya yona e a itsege. Karabo e e itsegeng ya potso e e bodiwang ke go re ke nnete kgosi Selebi o rata Mmapitsa. Ka go botsa potso e e nang le karabo e a e itseng mokwadi o dirisa moanelwa, e leng kgosi Selebi go gatelela botlhokwa jwa potso e. Kgang e a e botsang e lebagane le lerato mo nyatsing. Lerato le, ke lona le le tlholang kgotlhang ya ka fa gare mo go kgosi Selebi. Ka jalo mokwadi o dirisa thekeniki, ya kgelekiso go tsweledisa pele kgogedi, ka gonne go le gantsi kgotlhang e lebagane le kgogedi, le fa go le jalo mokwadi o dirisa thekeniki e go tlhagisa makoa a ga kgosi Selebi.

* Lelatlhelwa

Mokwadi o dirisa thekeniki e nngwe gape mo mmuaesing wa ga kgosi Selebi, e leng **lelatlhelwa**.

Ee, fa ke mo gopola dipounama tsa
me di a ngeba... [ts.1]

Ee! ke lelatlhelwa le le lebaganeng le maikutlo a a itumedisang a ga kgosi Selebi. Ke maikutlo a a itumedisang ka gone a lebagane le lerato la ga kgosi Selebi mo nyatsing, Mmapitsa. Ke maikutlo a a lebaganeng le lerato le lešwa, le le bonagalang le na le maatla. Maatla a lona a godisiwa ke go re ga le ise le nne le diphoso mo go lona.

Thekeniki e e senola makoa a ga kgosi Selebi ka ntlha ya go nyatsa lelapa la gagwe. Ka jalo maemo a ga kgosi Selebi a a kwa godimo a ya kwa tlase ka ntlha ya makoa a gagwe.

* **Motifi**

Abrams (1981:111) o tthalosa **motifi** ka go re:

A motive is an, element a type of incident, device or formula which recurs frequently in literature.

Serudu (1989:35) fa a tlaleletsa se se buiwang ke Abrams a re motifi ke lefokonyana, tiragalo, polelwana kgotsa lefoko le le boeletswang mo sekwalweng. O tswelala pele ka go re ona motifi o, o ka dirisiwa go tlhagisa semelo sa moanelwa, mekgwa ya gagwe ya go bua, popego ya gagwe gongwe makoa le bokgoni jwa gagwe.

Se se gatelelwang ke go re motifi o lebagane le go boeletswa mme ka ona go ka tlhalogannwa semelo sa moanelwa.

Mokwadi o tlhagisa thekeniki ya **motifi** mo mmuaesing wa ga kgosi Selebi:

Ee, **fa ke mo gopola** dipounama tsa me di a
ngeba

Fa ke mo gopola pelo ya me e a sweufala [ts.1]

le

Ntlhang o ka re ke **rata** mosadi wa lelapa le!

Ke tla dira jang gonne **lerato** le ... fela nna ke a

mo rata ... [ts.1]

Mafoko a a ntshofaditsweng mo nopolong e e fa godimo a tlhagisa thulaganyo ya motifi.

“**Fa ke mo gopola**” e a boeletswa ka gonne e le botlhokwa. Ka yona mokwadi o tlhagisa kakanyo e e leng ka fa teng ga kgosi Selebi.

Kakanyo e, ke ya lerato mo nyatsing, Mmapitsa. Polelwana e, e supa fa kgosi Selebi a itse Mmpitsa, ke ka ntlha e a kgonang go akanya ka ga gagwe.

Go tswelala pele Ntsime o boeletsa lefoko le “**rata**” go gatelela maikutlo a ka fa teng a ga kgosi Selebi. Maikutlo a, ke a lerato le le lebaganeng le go nyatsa lelapa la gagwe ka gonne lerato le, o le lebisitse kwa nyatsing e seng kwa mosading wa gagwe. Ka fa teng ga maikutlo a ga kgosi Selebi, go lemogiwa kgotlhang ya ka fa gare ka gonne a sa itse gore bakgosing ba ya go reng ka lerato le la gagwe le Mmapitsa. Kgosi Selebi o swetsa ka go re o tla emela sengwe le sengwe se se tlang.

Ka thekeniki e, mokwadi o tlhagisa maikutlo a ga kgosi Selebi a a lebaganeng le go senola ditiro le maitsholo a gagwe a a maswe gore go lemogiwe semelo sa gagwe se se gatelelang makoa a gagwe.

* **Poelomorago**

Serudu (1989:45) o tlhalosa **poelomorago** ka go re:

Tekolanthago ke tsenatseno ya moela wa tatelano ya metlheng ya ditiragalo mo kanegelong goba papading ka nepo ya go ukama ditiragalo tšeo di šetšego di diregile eupša di nago le kamano le tša bjale.

Se se gatelelwang ke go re ditiragalo tse di diragetseng kwa morago di na le kamano le tsa jaanong, ke ka ntlha e Abrams (1981:41) a tiisetsang tlhaloso e ka go re ke:

Interpolated narratives or scenes often justified as memory or a confession by one of the characters which represents events that happened before the time at which they opened.

Abrams o gatelela gore tsona ditiragalo tse di setseng di fetile di akanngwa gape. Mo mmuaesing wa ga kgosi Selebi go tlhagelela thekeniki ya **poelomorago**:

Fa ke mo gopola pelo ya me e a sweufala ... [ts.1]

Ka puo e go lemogiwa tiragalo nngwe e e diragetseng kwa morago. Fa tiragalo e, e diragala lwa ntlha mmuisi ga a e lemoga, jaanong ke gona a e lemogang fa e diragala lwa bobedi: kgosi Selebi o akanya ka lerato la gagwe mo go Mmapitsa. Go raya gore kgosi Selebi o sa le a ratile

Mmapitsa letsatsi la ntlha fela fa a mmona ke ka moo a boang gape mo kakanyong ya gagwe.

Thekeniki e, e lebagane le go senola dikakanyo tsa ga kgosi Selebi. Go lemogiwa gore kakanyo ya lerato la ga kgosi Selebi mo go Mmapitsa ga se ya jaanong. Ke bogologolo e le teng. Ka jalo makoa a gagwe a go nyatsa lelapa a a tlhagisiwa.

* Tshwantshiso

Fa a tlhalosa tshwantshiso Lesele (1989: 99) a re :

Yona ga e re selo “se tshwana le” ya re selo “ke”. Ka go rialo e bitsa selo ka se sengwe. Gantsi tshwantshiso e bonwa ka kopulatifi “ke”, fela lemoga gore ka nako nngwe e a tlogelwa.

Se se tlhalosiwang ke Lesele ke go re tshwantshiso e lebagane le go fetola selo go nna se sengwe. Ke ka moo Beckson le Ganz (1989:127) ba gatelelang kakanyo e ka go re ke:

A figure of speech in which two unlike objects are compared by identification or by substitution of one for another.

Mokwadi o dirisitse thekeniki ya **tshwantshiso** mo puong ya ga Selebi:

Pelo ya me e a sweufala.

Pelo e e kaiwang fa, ga se ya madi le nama ka gonne ga se pelo e e tsamaisang madi, ke e e kayang sengwe go gaisa pelo ya madi le nama. Se se kaiwang fa ke **lerato**. Fa go ka tlhokomelwa sentle go tla lemogiwa gore pelo e na le tiro e e rileng, e leng go **rata**. Ke **lerato**. Go ka twe pelo ke bonno jwa lerato. Lerato le tswa mo pelong ya motho, e seng mo tlhaloganyong ya gagwe. Kgosi Selebi o rata Mmapitsa ka lerato le le tswang mo botennyeng jwa pelo ya gagwe. Fa a akanya ka ena, pelo ya gagwe e tlala lerato le le mo lebatsang lelapa la gagwe.

Go na le lefoko le lengwe gape le le lona mokwadi a le rulagantseng ka mokgwa wa **tshwantshiso**, mme lona ke "**sweufala**". Sweufala e go buiwang ka yona ga se ya mmala ka gonne pelo ga e na mmala o mosweu, e na le mmala o mohibidu. Mmala o mosweu o kaya boitumelo ka gonne mmala o mosweu o tsamaelana le boitumelo fa mmala o mohibidu ona o tsamaelana le ntwana.

Fa go ka tlhokomelwa pelo e e kayang lerato, le sweufala e e kayang boitumelo di tlhalosa lerato le le tlholang boitumelo mo pelong ya ga kgosi Selebi. Thekeniki e e dirisitswe go gatelela lerato le boitumelo jo bo mo pelong ya ga kgosi Selebi fa a le kwa ga Mmapitsa.

* **Leele**

Cuddon (1991:321) o tlhalosa **leele** ka go re ke:

A form of expression, construction or phrase peculiar to a language and often possessing a meaning other than its grammatical or logical one.

Se Cuddon a se gatelelang ke go re leele ke puo e e bofitlha e e tlhagisang bokao jo bo farologaneng le se se buiwang.

Serudu (1989:112) fa a gatelela se se buiwang ke Cuddon a re ke:

Sehlophantšu goba sekafoko sa polelo e itšego seo
hlalošo ya sona e ša amanego le popego ya sona.

Fa go buiwa gore maele a na le tthaloso e e bofitlha e gantsi e sa tsamaelaneng le popego ya se se buiwang.

Ntsime o tlhagisa thekeniki ya **leele** ka go re:

Fa ke mo gopola **pelo ya me e a sweufala ...** [ts.1]

Puo e e dirisitsweng fa ga se ya metlheng, ke e e bofitlha. Go na le puo e e bonolo, e mokwadi a ka e dirisang mo boemong jwa “**go sweufala pelo**” e leng **go itumela**. Mokwadi o itlhophela go dirisa puo e e bofitlha ka gonne go na le sengwe se se botlhokwa se a ratang gore mmuisi a se lemoge, e leng boitumelo jwa lerato la ga kgosi Selebi mo nyatsing ya gagwe. Lerato le, go ya ka ena, ke lona le le gaisang marato otlhe mo lefatsheng, ke ka ntlha e a le itumelelang.

Mokwadi o rulaganya puo ya gagwe ka thekeniki e, go ngoka maikutlo a mmuisi gore a lemoge semelo sa ga kgosi Selebi se se senolang makoa a gagwe.

□ **Lenyatso**

Kgosi Selebi ke motho yo o **lenyatso**. Lenyatso la gagwe le tlhagelela fa a bua le ngaka Lefifi ka mokgwa wa go nyenyefatsa kitso ya gagwe ya bongaka ka go re:

Selebi: Ehe, le tswa go mpiletsa sengakana yo, le
tswa go mpiletsa ramaaka, Lefifi!
O itse eng fa a ntse jaana?
Ga a ka ke a bona sepe.
Sa gagwe ke maaka fela ... (ts.64)

Go dirisitswe dithekeniki di le thataro, e leng **kgelekiso, motifi, lelatlhelwa, kobiso, nyenyefatso le tshotlo** go tlhagisa lenyatso la ga kgosi Selebi le le lebaganeng le makoa a gagwe.

* **Kgelekiso**

Thekeniki e ya **kgelekiso** e tlhagelela jaana:

O itse eng fa a ntse jaana? ... (ts.64)

Potso e kgosi Selebi a ipotsang yona ga e tlhoke karabo ka gonne karabo ya yona ke go re kgosi Selebi o a itse gore Lefifi ke ngaka ya nnete. Ke ena a ntseng a tshwara lelapa la gagwe, go ka twe ke ngaka ya kgosi. Go a gakgamatsa gore kgosi Selebi a botse potso e ka gonne go mo pepeneneng gore o botsa potso e a itseng karabo ya yona. O a e botsa ka gonne go ya ka ena, e botlhokwa. Botlhokwa jwa yona bo lebagane le go fitlha makoa a gagwe a go nyatsa lelapa la bogosi.

* **Motifi**

Thekeniki e nngwe gape e mokwadi a e dirisitseng ke ya motifi, Selebi a re:

Ehe, le tswa go mpiletsa sengakana yo!

Le tswa go mpiletsa ramaaka Lefifi.

Mo nopolong e, mokwadi o rulaganya dikgang tsa lenyatso ka thekeniki ya motifi. “Le tswa go mpiletsa” e a boeletswa ka gonne e botlhokwa. Ka yona mokwadi o tthagisa maikutlo a ga kgosi Selebi a lenyatso. O dirisa lenyatso go bontsha borangwanaagwe le banna ba lekgotla gore ena ke kgosi mme ga a tshosetswe ka ngaka. Kgosi Selebi o a itse gore ngaka Lefifi o tlile go senola makoa a gagwe a go nyatsa lelapa la gagwe; ka jalo o iphemela ka go dirisa lenyatso. O akanya gore fa a dirisa lenyatso ngaka Lefifi o tla ngala mme a se ka a tlhola a mo tlathloba.

Ka thekeniki e, mokwadi o rulaganya puo ya gagwe go senola lenyatso la ga kgosi Selebi le le lebaganeng le go fitlha makoa gore semelo sa gagwe se bonagale sentle.

* **Lelathelwa**

Thekeniki ya lelatlhelwa e dirisitswe mo puong e ya ga kgosi Selebi:

“Ehe,” le tswa go mpiletsa sengakana ... [ts.64]

“Ehe,” ke lelatlhelwa le le tthagisang maikutlo a a supang pelaelo le lenyatso. Kgosi Selebi o dirisa lelatlhelwa le, go gatelela pelaelo ka gonne o lemoga e kete sengwe ga se diragale ka tshwanelo. O simolola go

lemoga gore borangwanaagwe le banna ba lekgotla ba tswa go mmiletsa ngaka. O ntse a belaela gore se, se ka diragala fela a se na bonnete. Fa a lemoga bonnete jwa kang e, o simolola go dirisa lenyatso. O nyatsa bokgoni jwa ga ngaka Lefifi, ka gone o na le pelaelo ya go re se se buiwang ke ngaka, ga se se se tswang mo ditaoleng mme ke se se tswang mo go borangwanaagwe le banna ba lekgotla. Ke ka ntlha e a nyatsang bongaka jo jwa ga Lefifi, e le go leka go iphitlha gore a se ka a lemogiwa fa a na le mako a go nyatsa lelapa la gagwe.

* **Kobiso**

Abrams (1985:97) le Serudu (1989:28) ba tlhalosa fa **kobiso** e le puo e e lebaganeng le kganetso ya se selo e leng sona. Serudu fa a tsweletsa pele kang e a re ke:

Tsela ya go thuša go tlaiša/sotla motho yo mongwe ka go diriša kganetšo ya seo a ikemišeditšego go se tšweletša. Taba yeo e ka tšweletšwa ka go diriša mantšu ao ditlhalošo tša ona di fapanago le seo mantšu ao a se rago.

Puo ya ga Serudu e gatelela gore **kobiso** ke puo e e tlhagisang kganetso e e bogale, ke go re ka fa gare ga kganetso e, go na le mokgwa wa go tshwaya diphoso.

Mokwadi o tlhagisa mokgwa wa go tshwaya diphoso ga kgosi Selebi ka go dirisa thekeniki ya **kobiso**:

Le tswa go mpiletsa **ramaaka**, Lefifi... [ts.64]

Kgosi Selebi a re ngaka Lefifi ke “**ramaaka**”. Fa go ka tlhokomelwa ditiro tsa ga ngaka Lefifi, ga go na mo terameng e, mo mokwadi a mo tlhalosang e le motho yo o maaka. O simolola go nna motho yo o maaka fa a tshwanetse go tlhatlhoba kgosi Selebi, mabapi le mathata a gagwe a go nyatsa lelapa. Ka go re kgosi Selebi ga a batle go tlhatlhojwa ke ngaka Lefifi, o leka go mmatla diposo, ke ka moo a mmitsang ramaaka. Nnete ke go re ngaka Lefifi o ikantswe ke bakgosing, go akaretswa le ena kgosi Selebi, ka jalo o itsege jaaka motho yo o buang nnete, e seng yo o maaka. Fa kgosi Selebi a re ngaka Lefifi ke **ramaaka** ga a bue nnete ka gonne le ena o a itse gore ngaka Lefifi ke **rannete**.

Mokwadi o rulaganya dikgang tse, tsa go godisa tiro ya ga ngaka Lefifi ka go dirisa thekeniki ya **kobiso** go senola makoa a ga kgosi Selebi.

* Nyenyefatso

BoSnyman (1990:9) le boCole (1992:105) ba tlhalosa gore **nyenyefatso**, e bo pilwe ka ditlhongwa - **ana** le - **nyana** mme ditlhongwa tse, di kaya **bonnye, bana, tlontlololo** le **lerato**.

Ehe, le tswa go mpiletsa **sengakana** yo ... [ts.64]

Go tla lemogiwa gore mo puong e ya ga kgosi Selebi thekeniki e, ya nyenyefatso e, dirisitswe go supa **tlontlololo**, e seng **bonnye, bana kgotsa lerato**. Kgosi Selebi o nyenyefatsa ngaka Lefifi ka go mo tlontlolola gore a lebege e le motho yo o nyatsegang. Ka go nyatsa bokgoni jwa ga ngaka Lefifi jwa ditaola, Selebi o leka go mo thibela gore a se ka a mo tlhatlhoba. O nyenyefatsa bongaka jwa gagwe gore bo bonagale e le jo bo se nang thuso.

Ka thekeniki e, mokwadi o senola makoa a ga kgosi Selebi a go dirisa lenyatso, le ka lona a nyenyefatsang ditiro tsa batho ba bangwe. Ka jalo go lemogiwa semelo sa gagwe.

* **Tshotlo**

Ganz (1993:247) o tlhalosa **tshotlo** ka go re ke:

The ridicule of an idea, person or type of person, or even mankind in general, to lower it in the reader's esteem and making it laughable.

Ganz o gatelela gore **tshotlo** e lebagane le go tlonlolola kakanyo kgotsa mongwe ka go isa maemo a gagwe kwa tlase le go mo tshegisa ka ba bangwe.

Mokwadi o atlegile mo go tlhagiseng lenyatso la ga kgosi Selebi ka thekeniki e, ya **tshotlo**:

Ehe, le tswa go mpiletsa sengakana ... [ts.64]

"**Sengakana**" mo nopolong e, ke puo e e supang tshotlo ka gone e kaya gore ngaka Lefifi ke **seka-ngaka**. Seka-ngaka ke motho yo o itirang ngaka fela a sa itse sepe ka tiro ya bongaka, go ka twe o fora batho ka go ipitsa ngaka. Kgosi Selebi o sotla ngaka Lefifi ka go mmita **sengakana** go supa **lenyatso**. Ka lenyatso le, kgosi Selebi o leka go fitlha makoa a gagwe ka maikaelelo a go faposa matlho le dikakanyo tsa borangwanaagwe le banna ba lekgotla mo go ena, go di lebisa kwa go ngaka Lefifi gore ba mmone e le motho yo o nyatsegang.

Ka thekeniki e, mokwadi o senola makoa a ga kgosi Selebi, a a le kang go a fitlha ka go sotla ngaka Lefifi. Ka jalo go lemogiwa gore kgosi Selebi ke motho yo o lenyatso.

□ **Maaka**

Selebi, ntswa e le kgosi ga a rate nnete. Gantsi fa a bua le batho o dirisa maaka gore ba dumele mo go se a se buang. Maaka a gagwe a senola makoa a gagwe. Mokwadi o tlhagisa maaka ka molomo wa ga kgosi Selebi ka go re:

Senwametsi o bua maaka a matala.

Ke nna mo lelapeng le la me.

Ga ke itse gore o batla ke dire eng ... [ts.18]

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le pedi, e leng **pheteletso le kgelekiso** go tlhagisa maaka a ga kgosi Selebi.

* **Pheteletso**

Mokwadi o tlhagisa thekeniki e ka go re:

Senwametsi o bua maaka **a matala** ... [ts.18]

Mokwadi ga a re "**maaka**" fela, o tswelela pele ka go re "**a matala**". Ka jalo ntsime o dirisitse thekeniki e nngwe ka fa gare ga thekeniki e, e leng **Letlhalosi**.

Letlhalosi le le atolosang leina 'maaka' ke a matala. A **matala** e tlhalosa

maaka. Ka go atolosa tlhaloso ka mokgwa o, mokwadi o gatelela maaka a ga Senwametsi. Maaka a a godisitsweng a, a senola makoa a ga kgosi Selebi a go nyatsa lelapa la gagwe. Kgosi Selebi o bua fa Senwametsi e le motho yo o maaka . Puo e ya gagwe e senolela mmuisi gore motho yo o maaka ke ena. Ka jalo maaka a go tweng ke a ga Senwametsi a senola semelo sa ga kgosi Selebi ka gonne mmuisi o lemoga gore motho yo o nang le makoa fa gare ga kgosi Selebi le Senwametsi, ke kgosi Selebi ka sebele. Ka jalo thekeniki e e oketsa makoa a ga kgosi Selebi.

* **Kgelekiso**

Ntsime o dirisitse thekeniki e nngwe gape, e leng kgelekiso, go senola makoa a ga kgosi Selebi:

Ga ke itse gore o batla ke dire eng? ... [ts.18]

Fa go ka tlhokomelwa potso e ya ga kgosi Selebi, e leng **ga ke itse gore o batla ke dire eng**, go tla lemogiwa gore ga e batle karabo ka gonne karabo ya teng ke go re Senwametsi o batla gore Selebi a nne fa gae mme a tlhokomele lelapa la gagwe. Ke yona karabo e kgosi Selebi a e itseng e. Mokwadi o gatelela botlhokwa jwa potso e e nang le karabo ka go ikgatholosa lelapa ga kgosi Selebi, ka ntlha ya lerato mo nyatsing. Ka go rialo mokwadi o dirisa kgotlhang go tiisa tlabelelo e e godisang makoa a ga kgosi Selebi.

□ **Tenego**

Kgosi Selebi o **tenega** fela ka ntlha ya go re ke motho yo o nang le makoa. Ga a rate go bontshiwa diphoso tsa gagwe, ka jalo o iphemela

ka go tenega gore ba ba ratang go mo gacolola ba palelwe ke go bua le ena. Kgang e e ka gatelelwa ka mafoko a ga kgosi Selebi fa a re:

O se ka wa ntena monnanyana ke wena!

O bona jang gore ga ke a itekanela?

A ke tshereane?... [ts.62]

Dithekeniki tse di tlhagelelang mo nopolong e e fa godimo ke tse nne, e leng **kgakgamalo**, **nyenyefatso**, **kgelekiso le phefofatso**, tseo di tlhagisang tenego ya ga kgosi Selebi e e lebaganeng le makoa a gagwe.

* **Kgakgamalo**

Fa a tlhalosa **kgakgamalo**, Groenewald (1980:25) a re ke:

Die gesprekgenoot tree in die geval as toehoorder en waarnemers op, maar nie as aangesprokene nie, die rol kry die saak of persoon onder bespreking aan hom toegeë, en as sondanig word hy binne hierdie geselskap veronderstel, daar word trouens nie oor hom nie, maar met hom praat.

Se se gatelelwang fa ke go re mmuiwa o fetoga go nna mmuisiwa. O a bolelelwa mme o fetoga go nna mmuisiwa. O a bolelelwa mme ga a ikarabele.

Fa a tlhagisa tenego ya ga kgosi Selebi, mokwadi a re:

O se ka wa ntena monnanyana ke wena!... [ts.62]

Fa go ka lebelelwa polelwana e, go tla lemogiwa gore kwa bofelong jwa yona go na le letshwao la **tsiboso**, (!). Letshwao le, le bontsha gore puo e e rulagantswe ka mokgwa wa **kgakgamalo**. Mo puong ya kgakgamalo go lemogiwa gore go na le mmui, e leng kgosi Selebi le mmuisiwa, e leng Radinku. Kgosi Selebi o bua le Radinku ka ga go senola makoa a gagwe a go nyatsa lelapa la gagwe, ke ka ntlha e kgosi Selebi a buang ka pefelo.

Ka thekeniki e, mokwadi o tlhagisa maikutlo a ga kgosi Selebi a a bontshang tenego. Ka jalo go lemogilwe semelo sa gagwe.

* **Nyenyefatso**

Mokwadi o dirisitse thekeniki e nngwe gape, e leng **nyenyefatso** go tlhagisa tenego ya ga kgosi Selebi:

O se ka wa ntena **monnanyana** ke wena! [ts.62]

Le fa thekeniki e, e dirisiwa go tlhagisa matlhakore a le mane, e leng **bonnye, bana, tlontlololo le lerato**, fela mo puong e ya ga Selebi e dirisitswe go supa **tlontlololo**. Kgosi Selebi o nyenyefatsa Radinku ka go mmita monnanyana gore a lebege e le motho yo o nyatsegang fa pele ga matlho a mmuisi. Ka tlontlololo e kgosi Selebi o leka go thibela Radinku gore a se ka a senola diphiri tsa gagwe, ka mantswe a mangwe go ka twe o mo tswala molomo.

Mokwadi o dirisitse thekeniki e, go senola makoa a ga kgosi Selebi, a a lehang go a fitlha ka go tlontlolola batho ba bangwe.

* **Kgelekiso**

Fa go ka tlhokomelwa puo ya ga Selebi, go tla lemogiwa gore go dirisitswe thekeniki ya **kgelekiso**:

O bona jang gore ga ke a itekanela?

A ke tshereane? ... [ts.62]

Dipotso di le pedi tse kgosi Selebi o di botsang, e leng **o bona jang gore ga ke a itekanela? le a ke tshereane?**, ke tse di sa tlhokeng dikarabo ka gonne dikarabo tsa tsona di a itsege.

Karabo ya potso ya ntlha ke go re Radinku o bona ka ditiro tsa ga kgosi Selebi tsa go ikgatholosa lelapa la gagwe gore ga a itekanela. Karabo ya potso ya bobedi yona ke go re ke nnete kgosi Selebi o tshereane gonne o nna kwa nyatsing ya gagwe, Mmapitsa.

Thekeniki e, e tlhotlheletsa mmuisi gore a lemoge sengwe se se bothokwa, e leng go tenega ga kgosi Selebi go go lebaganeng le go senola makoa a gagwe. Selebi o a itse gore tiro e a e dirang ya go nyatsa lelapa la gagwe ga e a siama, ka jalo o leka go iphemela ka go tenega gore a se ka a buisiwa.

Ka thekeniki e, mokwadi o gatelela tenego ya ga kgosi Selebi gore e bonagale bonolo, mme kang e, e tlhola kgogedi, ka gonne mokwadi o gwetlha mmuisi go buisetsa pele gore a lemoge makoa a ga kgosi Selebi.

* **Phefofatso**

Phefofatso e setse e tlhalositswe fa e lebagane le tiriso ya mafoko a a bontshang tlotlo boemong jwa a a kgopisang. Ntsime o dirisitse thekeniki e, fa a tlhagisa tenego ya ga kgosi Selebi ka go re:

O bona jang gore ga ke a **itekanela?**

A ke **tshereane?** ... [ts.62]

Go dirisitswe mareo a le mabedi a e leng makaelagongwe, e leng go '**se itekanele**' le go '**tshereana**'. Lereo la ntlha, go se **itekanele**, le lebagane le thekeniki ya **phefofatso**. Fa motho a dirisa lereo le, go bontsha tlotlo. Kgosi Selebi o le dirisa go kaya gore ena o tshedile sentle.

Go raya go re o a itlotla ka gonne e le kgosi, ke ka ntlha e a dirisang **phefofatso**. Fa a ka bo a ne a sa itlotle a ka bo a dirisitse go "tsenwa".

Tiriso ya "tshereane" mo puong e ya ga kgosi Selebi e tlhagisa bokao jwa tlotlo ka gonne tiriso ya lefoko le e bogale, e bile e a tlhaba. E kete kgosi Selebi o katela Radinku mafoko a a bogale a, mo leganong. Se a se lemogileng ke go re Radinku o a mo nyatsa, ke go re ga a mo tlotle jaaka mo tirisong ya lefoko go se "**itekanele**". Ka jalo mokwadi o dirisa thekeniki e nngwe gape ka fa gare ga thekeniki e, ya phefofatso, e leng ya **tshotlo**. Ka go rialo o dirisa dithekeniki di le pedi tse, go senola le go fitlha makoa a ga kgosi Selebi.

Mo nopolong e ya pharologantsho, ya tenego, mokwadi o dirisitse dithekeniki di le pedi mo moleng mongwe le mongwe go tlhagisa tenego ya ga kgosi Selebi. Mo moleng wa ntlha go tlhagelela thekeniki ya **kgakgamalo le ya nyenyefatso**. Mo moleng wa bobedi ke thekeniki

ya **kgelekiso le ya phefofatso**, mme mo go wa boraro gona go tlhagelela **kgelekiso le tshotlo**. Ka thulaganyo e ya tiriso ya dithekeniki mokwadi o rata go bontsha tomatso ya makoa a ga kgosi Selebi ka maikaelelo a go tswaledisa pele molaetsa wa terama e, e leng go nyatsa lelapa la gagwe.

Fa go tlhalosiwa makoa a ga kgosi Selebi a a tlhagisiwang ke ena ka sebele, mokwadi o dirisitse dipharologantsho di le nne, e leng **lerato go nyatsi, lenyatso, maaka le tenego**. Go tswelera pele go tlhagisitswe dithekeniki di le supa mo pharologantsong ya lerato go nyatsi, e leng **mmuaesi, kgelekiso, lelatlhelwa, motifi, poelomorago, tshwantshiso le leele**. Mo pharologantsong ya lenyatso go tlhagelela di le tlhano: **kgelekiso, lelatlhelwa, motifi, tshotlo le kobiso**.

Mo go ya maaka gona go dirisitswe di le pedi: **pheteletso le kgelekiso**, mme mo go ya tenego go tlhagelela di le tlhano, e leng **kgakgamalo, nyenyefatso, kgelekiso, phefofatso le tshotlo**.

Go lemosegile fa pharologantsho e e botlhokwa mo terameng e, e le ya **lerato go nyatsi**, ka gonne e na le dithekeniki di le supa. Go tla ga latela pharologantsho ya **lenyatso le ya tenego** ka dithekeniki di le tlhano nngwe le nngwe, mme e e seng botlhokwa thata ke pharologantsho ya **maaka** ka gonne e na le di le pedi fela. Mokwadi o dirisitse dithekeniki tse go tlhagisa molaetsa wa terama e, e leng: **Monna o nyatsa lelapa la gagwe mme kwa bokhutlong o tsena mo mathateng**.

- **Dipuo le ditiro tsa baanelwa ba bangwe**

Dipuo le ditiro tsa baanelwa ba bangwe le tsona di senola fa kgosi

Selebi e le motho yo o nang le makoa. Go ya go lekolwa makoa a gagwe fa a lebagane le dipharologantsho di le nne, e leng **lenyatso, tshereano, matlhapa le tenego**.

▪ **Lenyatso**

Kgosi Selebi o **lenyatso**. Lenyatso la gagwe ga le fitlhege le fa pele ga baanelwa ba bangwe. Kgang e, e netefatswa ka go nopola mafoko a ga Senwametsi fa a re:

Ehee, gompieno o mpona lekgalagadi!
Fa lerato le simolola go golofala,
Yo mongwe o bitsa yo mongwe lekgalagadi
... [ts.3]

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le tlhano, e leng **kgakgamalo, lelatlhelwa, kobiso, leele le motifi** go tlhagisa lenyatso la ga kgosi Selebi le le senolang makoa a gagwe.

* **Kgakgamalo**

Thekeniki e, e tlhagelela fa Senwametsi a re:

Ehee, gompieno o mpona **lekgalagadi!** ... [ts.3]

Fa go ka tlhokomelwa puo e ya ga Senwametsi, go tla lemogiwa gore e supa **kgakgamalo** ka ntlha ya letshwao la kgakgamalo, le le dirisitsweng. Mo puong e ya **kgakgamalo** go tlhagisiwa mmui, e leng Senwametsi, fa a re gompieno o mpitsa lekgalagadi, le mmuisiwa, e leng

kgosi Selebi, a reeditse fela. Senwametsi o gakgamadiwa ke lenyatso le kgosi Selebi a le supang ka go mmita lekgalagadi. Se, se a mo gakgamatsa ka gonne o ne a sa solofela kgang e e ntseng jalo go tswa mo go Selebi. Sona se, ke sona se se tlholang **kgakgamalo**.

Ka thekeniki e, go senolwa maikutlo a ga Senwametsi a a tlhagisang lenyatso la ga kgosi Selebi. Ka jalo semelo sa ga kgosi Selebi se lemogega bonolo.

* **Lelatlhelwa**

Thekeniki e nngwe gape e Ntsime a e dirisitseng go tlhagisa lenyatso la ga kgosi Selebi ke ya **lelatlhelwa**:

Ehee, gompiano o mpona lekgalagadi!... [ts.3]

Ehee, ke lelatlhelwa le le lebaganeng le tenego go gaisa go dumela, ka gonne Senwametsi o rile go lemoga a dumela gore se a se lemogileng ke nnete. O lemogile gore botshelo jwa lelapa la gagwe bo a fetoga. O ntse a bona ka ditiro tsa ga kgosi Selebi fela a ise a netefatse gore se, se ka diragala. Ka ntlha ya tiriso ya puo ya lenyatso ya ga kgosi Selebi, Senwametsi o lemoga bonnete jwa gore botshelo jwa lelapa la gagwe ga e sa tlhole e le jo a bo itseng.

Thekeniki e, e botlhokwa ka gonne e senola lenyatso la ga kgosi Selebi le e leng lona le lemosang Senwametsi gore go sengwe se se ba tseneng ka fa gare. Ka ntlha ya se, makoa a ga kgosi Selebi a a tlhagelela.

* **Kobiso**

Ntsime o tlhagisa thekeniki e, ka go re:

Ehee, gompieno o mpona **lekgalagadi!** ... [ts.3]

Senwametsi a re kgosi Selebi o mmita **lekgalagadi**. Fa go ka lebelelwa mo terameng e, ga go na mo mokwadi a tlhalosang Senwametsi e le **lekgalagadi**. O simolola go nna lekgalagadi jaanong ka ntlha ya go re kgosi Selebi o bone lerato le lešwa, ka jalo o leka go batla diphoso mo go Senwametsi gore a bone lebaka la go mo ikgatholosa. Nnete ke go re Senwametsi ga se lekgalagadi. Fa kgosi Selebi a re Senwametsi ke lekgalagadi, le ena o a itse gore ga a bue nnete, ke fela gore o dirisa puo ya lenyatso go supa gore ga a sa mo rata.

Ka thekeniki e, ya **kobiso**, mokwadi o rulaganya dikgang tsa gagwe go godisa lenyatso la ga kgosi Selebi le le tlhagisang makoa a gagwe.

* **Leele**

Mo puong ya ga Senwametsi, mokwadi o dirisa thekeniki ya **leele** ka go re:

Fa lerato le simolola go golofala ... [ts.3]

Puo e e dirisitsweng fa, ga se ya ka metlha, ke e e bofitlha. Mo boemong jwa puo e e bofitlha e, e leng **go golofala lerato**, mokwadi a ka bo a dirisitse puo e e bonolo, e leng **go fela ga lerato**. Mokwadi o ngoka mmuisi go tlhokomela se a se buang ka go dirisa puo e e

tlwaelegileng, kang e, e ka se ka ya nna le kgogedi. Puo e, e lebagane le go nyatsa lelapa ga kgosi Selebi. Ke ona makoa a a tlhalosiwang ke thekeniki e.

* **Motifi**

Thekeniki ya **motifi** e dirisitswe mo puong ya ga Senwametsi:

Ehee, gompiano o mpona **lekgalagadi!**

Yo mongwe o bitsa **yo mongwe lekgalagadi**

Mafoko a a ntshofaditsweng mo nopolong e e fa godimo, e leng “**lekgalagadi**” le “**yo mongwe**”, a rulagantswe ka tsela ya motifi. Lefoko, **lekgalagadi** le a boeletswe ka gonne le le botlhokwa. Ke lona le le tlhagisang lenyatso la ga kgosi Selebi mo go Senwametsi. Lenyatso le, le supa gore kgosi Selebi ga a sa na sepe le lerato la ga Senwametsi, ka gonne a ratana le Mmapitsa.

Go tswelala pele Ntsime o boeeditse “**yo mongwe**” go senola **kutlobotlhoko** ya ga Senwametsi. Senwametsi o utlwisiwa botlhoko ke gore o lemogile gore kgosi Selebi ga a sa tlhole a mo rata, ke ka ntlha e a mo kgobang ka mafoko a a tlabang fa a bua le ena. Puo e, e supa gore lerato la ga kgosi Selebi mo go Senwametsi le fedile, se se setseng ke puo ya lenyatso fela. Puo e ya lenyatso ke yona e e senolang makoa a ga kgosi Selebi .

Go ka rungwa ka go re **lekgalagadi** le **yo mongwe** di tlhagisa lenyatso la ga kgosi Selebi, ka jalo mmuisi o lemoga makoa a gagwe.

* **Tshereano**

Kgosi Selebi o tshereane. Go tshereana mo ga gagwe go lemogiwa ka ntlha ya ditiro tsa gagwe tse di supang go tlhoka tlhaloganyo, e leng go ikgatholosa lelapa la gagwe. Mokwadi o gatelela kgang e ka go tlhagisa mafoko a ga Tshegofatso fa a re:

Kgosi Selebi, ruri o tshereane.

Ke go re o ratana le mosadi wa moloji.

Jaanong o go bofile tlhaloganyo le maikutlo,

Ka dipheko tse di thata.

Pelo ya gago yona a e apesa lefifi le lentsho,

Gore o se ka wa lemoga sepe ... [ts.94]

Dithekeniki tse di dirisitsweng fa ke tse nne, e leng **tsepamiso**, **tshotlo**, **leele le letlhaodi** go tlhalosa tshereano ya ga kgosi Selebi

* **Tsepamiso**

Mokwadi fa o tlhagisa thekeniki ya **tsepamiso** a re:

Kgosi Selebi, ruri o tshereane.

Ke go re o ratana le mosadi wa moloji.

Jaanong o go bofile tlhaloganyo le maikutlo

Ka dipheko tse di thata ... [ts.94]

Dikgang tse, tsa tshereano ya ga kgosi Selebi, di buiwa ke Tshegofatso ka ntlha ya go re ke ena a di itseng go gaisa baanelwa ba bangwe. Go ka twe mokwadi o dirisa Tshegofatso ka ntlha ya go re ke ena yo o maleba go gaisa baanelwa ba bangwe, mmogo le mokwadi ka boena.

Thekeniki e, e godisa makoa a ga kgosi Selebi gore a lemogege bonolo mo matlhong a mmuisi. Ka jalo mmuisi o lemoga semelo sa gagwe.

* **Tshotlo**

Mo puong ya ga Tshegofatso, go tlhagelela thekeniki ya **tshotlo**:

Kgosi Selebi, ruri o tshereane ... [ts.94]

Tiriso ya lefoko, **tshereane** mo puong ya ga Tshegofatso, e na le bokao jwa **tshotlo**, ka gonne tiriso ya lefoko le, ke e e tlabang maikutlo. Tshegofatso o lemogile gore kgosi Selebi ga se motho yo o ka fiwang tlotlo ka ntlha ya ditiro tse di sa siamang, e leng tsa go nyatsa lelapa la gagwe. Ke ka ntlha e a mo sotlang ka go re o **tshereane**, go mo dira gore a sokologe.

Ka tiriso ya thekeniki e, ya **tshotlo**, mokwadi o senola semelo sa ga kgosi Selebi se se tsamaelanang le go tlhoka seriti.

* **Leele**

Ntsime o tlhalosa tshereano ya ga kgosi Selebi ka go dirisa thekeniki ya leele:

Jaanong o go **bofile tlhaloganyo le maikutlo**

Pelo ya gago yona a e **apesa lefifi** le lentsho ... [ts.94]

Go tla lemogiwa gore maele a “**go bofa tlhaloganyo, le maikutlo**” le “**go apesa pelo lefifi**,” ga se tiriso ya metlheng, ke puo e e bofitlha. Go

bofa tthaloganyo le maikutlo ke go jesiwa ditlhare, fa go apesa pelo lefifi le lentsho go kaya go lebatsa ka ditlhare. Mokwadi o tlohphile go dirisa maele a go ngoka kgatlhego ya mmuisi ka maikaelelo a go tlhagisa molaetsa wa terama e, o o tsamaelanang le maitsholo a ga kgosi Selebi a a sa siamang.

* **Letlhaodi**

Mokwadi ga a re **lefifi** fela, o tswelela pele ka go tlhalosa gore le **lentsho**. Ka jalo Ntsime o dirisitse thekeniki e nngwe gape ka fa gare ga thekeniki ya leele, e leng letlhaodi

Pelo ya gago yona a e apesa lefifi le lentsho ...

[ts.94]

Letlhaodi le le atolosang bokao jwa polelo yotlhe e, ke **le lentsho**. **Le lentsho** e oketsa tlhaloso ya **lefifi**. Ka tlhaloso e e ntseng jaana , mokwadi o gatelela lefifi le le apesitseng pelo ya ga kgosi Selebi gore go lemogiwe semelo sa gagwe se se lebaganeng le makoa a gagwe.

□ **Matlhapa**

Kgosi ke moanelwa yo o matlhapa. Fa a tshwanetse go lemosiwa diphoso tsa gagwe o iphemela ka go dirisa ditlhapa. Mokwadi o tlhagisa matlhapa a gagwe ka puo ya ga Molefe fa a re:

Selebi se tthapatse rre Lefifi.

Molato ga se wa gagwe fa a le fa .

O tswa go bitswa ke rona.

Bogolo tthapatsa rona ... [ts.64]

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le nne, e leng **tebelelo, phefofatso, motifi le modirisotaelo** go tthagisa ditlhapa tsa ga kgosi Selebi.

* **Tebelelo**

Fa ba tthalosa **tebelelo** Beckson le Ganz (1961:171) ba re ke:

The point from which the story is seen or told.

Ke go re ke ka mokgwa o motho a bonang dikgang tsa tiragatso ka teng. Lazarus le Smith (1983:122) ba tlaaletsa kang e ka go re:

The author may tell the story in the third person, focusing upon one character

Se se botlhokwa ka puo e, ke go re mokwadi a ka dirisa moanelwa kgotsa moanedi go anela dikgang tsa sekwalwa. Mokwadi o dirisitse thekeniki ya tebelelo ka go re:

Selebi se tlihatse rre Lefifi.

... Bogolo tlihatse rona [ts.64]

Dikgang tse, tsa ditlhapa tsa ga kgosi Selebi, di buiwa ke motho yo o di itseng , e leng moanelwa, Molefe, ka gone mokwadi o lemoga gore ke ena a di itseng go gaisa ba bangwe. Molefe ke wa ka fa bogosing, ka jalo o itse kgosi Selebi go gaisa morafe otlhe, ke ka moo mmuisi a amogelang dikgang tse, e le tsa boammaruri.

Ka thekeniki e go senolwa makoa a ga kgosi Selebi gore mmuisi a lemoge semelo sa gagwe.

* **Phefotso**

Mokwadi o tlhagisa thekeniki ya phefotso mo puong ya ga Molefe:

Selebi se tlhapatse rre Lefifi ... [ts.64]

Mokwadi o dirisa **tlhapatsa** boemong jwa **rogaka** go lemosa kgosi Selebi gore tlotlo e botlhokwa mo botshelong jwa batho. Ka jalo o pateletsa kgosi Selebi gore a nne le maitsholo jaaka go solofetswe mo mothong wa maemo a a jaaka a gagwe.

Thekeniki e, e gatelela maitsholo a mantle, a kgosi Selebi a tshwanetseng go nna le ona. Ka jalo mmuisi o lemoga semelo sa gagwe se se sa siamang.

* **Modirisotaelo**

Snyman le Mothoagae (1990:103) fa ba tlhalosa **modirisotaelo** ba re ke modiriso o lediri le dirisiwang go laela mme modiriso o, o kaya ditaelo, dikopo le ditlhotloetso.

Se se gatelelwang fa, ke go re molaetsa o tlhagisiwa ka lediri, ka mokgwa wa **go laela, go kopa kgotsa go rotloetsa**. Mo puong ya ga Molefe, mokwadi o tlhagisa modirisotaelo:

Selebi, se tlhapatse rre Lefifi ... [ts.64]

Go ya ka moo modiriso o, o dirisitsweng ka teng, o supa **go laela**, e seng go kopa kgotsa go rotloetsa, ka gonne o lebagane le go laela go gaisa go kopa kgotsa go rotloetsa. Fa **tlhapatse**, e dirisitswe ka mokgwa wa kganetso, e seng ka mokgwa wa tumelo ka ntlha ya gore o lebagane le go ganetsana le ditiro le dipuo tsa ga kgosi Selebi tse di sa siamang.

Thekeniki e, e botlhokwa ka gonne e lemosa mmuisi kgalemelo e bakgosing ba kgalemang kgosi Selebi ka yona. Ka jalo makoa a gagwe a a senoga.

* **Motifi**

Thekeniki e, mokwadi o e dirisitse go tlhagisa ditlhapa tsa ga kgosi Selebi:

Selebi se **tlhapatse** rre Lefifi.

... Bogolo **tlhapatsa** rona

le

O tswa go bitsa ke **rona**

Bogolo tlhapatsa **rona** ... [ts.64]

Mo nopolong e, mokwadi o rulagantse ditiragalo tsa ditlhapa tsa ga kgosi Selebi ka go boeletsa mafoko **tlhapatsa** le **rona** go ya ka thulaganyo ya thekeniki ya motifi. Mokwadi o boeletsa mafoko a go supa kgalemelo mo go kgosi Selebi. Kgalemelo e, e lebagane le go tshwaya diphoso gore a fetoge, e nne motho yo o siameng. Ka go rialo go lemogiwa semelo sa ga kgosi Selebi se se lebaganeng le makoa a gagwe. Ke yona tiro e kgolo ya thekeniki e, fa go rulaganngwa dikgang tsa makoa a moeteledipele wa setšhaba, e leng kgosi Selebi.

□ **Tenego**

Baanelwa ba bangwe ba lemoga kgosi Selebi e le motho yo o **tenegang** fela. Mokwadi o tlhagisa tenego ya gagwe mo puong ya ga Senwametsi fa a re:

Se tenege, kgosi ya me,
Ke buisiwa ke phetogo e ke e
Bonang mo go wena
O nkutlwelele sentle kgosi ... [ts.4]

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le pedi, e leng **motifi le tebelelo** go tlhagisa tenego ya ga kgosi Selebi.

* **Motifi**

Mo puong ya ga Senwametsi, Ntsime o tlhagisa thekeniki e ka go re:

Se tenege, **kgosi** ya me,
O nkutlwelele sentle **kgosi** ... [ts.4]

Mokwadi o boeletsa lefoko "**kgosi**" go bontsha mmuisi gore le botlhokwa. Fa lefoko le, le buiwa lwa ntlha le ne le sa bontsha le le botlhokwa mme jaanong fa le boeletswa lwa bobedi le simolola go nna botlhokwa. Ka lona lefoko le mokwadi o rata go lemosa mmuisi sengwe se se botlhokwa, e leng gore kgosi Selebi ga a na maitsholo a a siameng ka gonne a tenega fela, le fa gona a gakololwa.

Ka thekeniki e, mokwadi o senola makoa a ga kgosi Selebi a go nyatsa lelapa la gagwe.

* **Tebelelo**

Thekeniki ya **tebelelo** e tlhagelela mo puong e, ya ga Senwametsi:

Se tenege, kgosi ya me, ke buisiwa ke phetogo
e ke e bonang mo go wena. O nkutlwelele sentle
... [ts.4]

Tenego ya ga kgosi Selebi e buiwa ke moanelwa yo mongwe, e leng Senwametsi, e seng mokwadi ka boena, ka gonne ke ena a mo itseng go gaisa ba bangwe. Ke go re ke ena a itseng dikgang tse, tsa monna wa gagwe go gaisa batho botlhe. Ka jalo dikgang tse di ntseng jalo mmuisi o di amogela bonolo ka e le tsa boammaruri.

Mokwadi o rulagantse dikgang tse, tsa tenego ka thekeniki e, ka maikaelelo a go godisa makoa a ga kgosi Selebi.

Fa baanelwa ba bangwe ba tlhalosa makoa a ga kgosi Selebi go dirisitswe dipharologantsho di le nne, e leng **lenyatso**, **tshereano**, **tlhapaolo le tenego**. Go tswelela pele mokwadi o tlhagisa dithekeniki di le tlhano mo pharologantshong ya lenyatso, di le nne mo go ya tlhapaolo le ya tshereano mme mo go ya tenego go tlhagisitswe di le pedi. Pharologantsho ya lenyatso e rulagantswe ka dithekeniki di le tlhano ka gonne e le yona e e botlhokwa go gaisa tse dingwe mme ke yona e tlhagisang makoa a ga kgosi Selebi sentle.

4.6. **KAKARETSO**

Fa go sekakasekwa kakanyetso ya *Se se jeleng rre*, go tlhokometswe

merero e le mebedi ya sekwala se, e leng **maitsholo le matlhotlhapelo**. Go latetswe dikarolo tse pedi, tsa ntlha, tsa kakanyetso e leng maemo le makoa go tshalosa semelo sa ga molwantshiwa, kgosi Selebi. Dithekeniki tse di dirisitsweng fa go lekolwa semelo se ke **phapologantsho, kgelekiso, phefofatso, pheteletso, tshotlo, motifi, kobiso, lelatlhelwa, kgakgamalo, leele, tsepamiso, tebelelo le puisano**, go gatelela makoa a, a ga molwantshiwa.

KGAOLO YA BOTLHANO

5.1. THULAGANYO III

5.2. MATSENO

Fa go sekasekwa kgaolo e, go ya go tlhokomelwa **semelo sa molwantshi**. Go ya go dirisiwa dikarolo di le pedi tsa ntlha tsa kakanyetso, e leng maemo le go tlhoka makoa ga gagwe.

5.3. MOLWANTSHI: SENWAMETSI

Tlhaloso ya semelo sa molwantshi e ya go tlhagisiwa go lebeletswe tlhaloso ka mokwadi, dipuo le ditiro tsa moanelwa mmogo le dipuo tsa baanelwa ba bangwe. Gape go ya go lebeletwa dithekeniki tse mokwadi a di dirisitseng fa a tlhagisa semelo sa moanelwa yo.

5.3.1. Maemo a a kwa godimo

Senwametsi ke **moanelwa wa maemo a a kwa godimo** ka gonne ke mosadi wa kgosi. Go ya go latelwa lenaneo la tlhaloso ya mokwadi, dipuo le ditiro tsa moanelwa le dipuo tsa baanelwa ba bangwe fa go tlhaloswa maemo a, a gagwe.

* Tlhaloso ya mokwadi

Sekwalwa se, *Se se jeleng rre*, ke terama, ka jalo mokwadi ga a bua thata mo go sona jaaka baanelwa. Ka ga maemo a ga Senwametsi, Ntsime ga a bue sepe. Ka jalo maemo a moanelwa yo, a a kwa godimo a ka se ka a tlhagisiwa mo tshekatshekong e fa a buiwa ke mokwadi, fela o mo

tlhagisa e le moanelwa wa maemo a a kwa godimo. **Ke mmakgosi,** mohumagadi wa kgosi Selebi.

□ **Dipuo le ditiro tsa molwantshi**

Molwantshi, e leng Senwametsi, o tlhagisiwa e le moanelwa wa maemo a a kwa godimo. Mokwadi o dirisitse pharologantsho e le nngwe fela, e leng ya **thuso**, go bontsha maemo a a kwa godimo a gagwe.

* **Thuso**

Senwametsi, le fa e le moanelwa wa maemo a a kwa godimo ga a le bale gore mo botshelong motho ga a iphetse a le nosi, ke ka ntlha e a reng fa a lemoga gore go na le mathata mo lelapeng la gagwe a bo a batla thuso. Ntsime fa a tlhagisa go batla thuso ga Senwametsi, a re:

Senwametsi: Bommangwane ke lo biditse fano go
itsheba le lona.
Ke bona botshelo jwa lelapa la me bo
mphetogela.
Botshelo jwa lelapa la me bo fetoga
kgalola motšhatšha.
Bo fetoga mmabatsane o o babang
motho gore a tswa magotsane (ts. 5)

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le **thataro**, e leng **puisano, leele, motifi, tshwantshiso, kemedi le pheteletso** go tthalosa maemo a ga Senwametsi, a a kwa godimo.

* **Puisano**

Baldick (1990:56) o tlhalosa kakanyo e ya **puisano** ka go re ke:

Spoken exchanges between or among characters in a dramatic or narrative work, or a literary form in a prose or verse based on a debate or discussion, usually between two speakers.

Le fa Baldick a tlhalosa gore **puisano** e diragala fa gare ga batho ba le babedi, fela e ka diragala le fa batho ba feta bobedi. Groenewald (1993:49) o tsweledisa pele kakanyo e ka go re:

Poledišano ke tebelo (point of view) e e itšego ya go emela nnete.

Se se gatelelwang fa ke go re dikgang tse di tlhagisiwang ke baanelwa ke tsa boammaaruri. Ga se tse di tlhagisiwang ke mokwadi, ka jalo se ke sesupo sa go re puisano e botlhokwa mo terameng. Go tla tlhokomelwa ka moo Ntsime a dirisitseng thekeniki e ya puisano ka teng:

Bommangwane, ke lo biditse fano go itsheba le lona.

Ke bona botshelo jwa lelapa la me bo mphetogela. ... o o babang motho gore a be a tswa magotsane... ... [ts.5]

Puisano ya dikgang tsa maemo a lelapa la ga Senwametsi e fa gare ga

Senwametsi le bommangwanaagwe ba ba fetang bongwe, ke go re mokwadi o gatelela bontsi jwa batho ba ba buang le Senwametsi. Ke ka ntlha e Baldick a reng ke: “**spoken exchanges between or among characters**”.

Dikgang tse di buiwang ke Senwametsi le bommangwanaagwe ke tse di lebaganeng le nnete ka gonne di diragalela bona, ka jalo mmuisi o di amogela e le tsa boammaruri.

Thekeniki e, ya **puisano** e godisa maemo a ga Senwametsi a go itsalanya le mmuisi ka ntlha ya go re moanelwa yo, o batla thuso.

* Leele

Mokwadi o tswelletsa pele go batla thuso ga Senwametsi ka thekeniki ya leele:

Bommangwane ke lo biditse fano **go itsheba**
le lona... ... [ts.5]

Mo nopolong e, mokwadi o tlhalosa leele ‘**go itsheba**’ go senola maemo a lelapa la ga Senwametsi a a kwa godimo, a bogosi. Ka puo e e tlwaelegileng leele le le kaya **go buisana le mongwe gore ba bangwe ba se ka ba utlwa**. Go ka twe mokwadi o dirisa puo e e bofitlha go lemosa mmuisi maikutlo a ga Senwametsi a a lebaganeng le go busetsa maemo a lelapa la gagwe kwa godimo. Mokwadi o dirisa thekeniki e go godisa thuso ya go aga lelapa la ga Senwametsi, ka jalo mmuisi o lemoga maemo a gagwe a a kwa godimo.

* **Motifi**

Mo puong e ya ga Senwametsi go tlhagelela thekeniki ya **motifi**:

Ke bona **botshelo jwa lelapa la me bo**
mphetogela.

Botshelo jwa lelapa la me bo fetoga kgalola
motšhatšha... [ts.5]

Polelwana e e boeletswang ke **botshelo jwa lelapa la me bo a fetoga**. Mokwadi o boeletsa polelwana e go lemosa mmuisi gore e botlhokwa ka gonne e lebagane le go aga lelapa la ga Senwametsi. Senwametsi o lemogile gore botshelo jwa maemo a a kwa godimo, jo a neng a bo tshela le kgosi Selebi mo lelapeng la bona bo a fetoga, ke ka ntlha e a batlang thuso gore botshelo jwa gagwe bo boele kwa maamong a kgale, a segosi.

Thekeniki e e lebaganeng le go busetsa maemo a ga Senwametsi kwa godimo gore mmuisi a lemoge fa a sa batle a ya kwa tlase.

* **Tshwantshiso**

Thekeniki e ya **tshwantshiso** le yona e dirisitswe go bontsha maemo a lelapa la ga Senwametsi a a kwa godimo:

Botshelo jwa lelapa la me bo fetoga
kgalola motšhatšha ... [ts.5]

Botshelo ke selo, ga e sa le botshelo. Mo tshwantshisong go nyalantshiwa dilo di le pedi tse di sa tshwaneng go fetola se sengwe go nna se sengwe.

Dilo tse pedi tse di nyalantshiwang ke **botshelo** le **kgalola motšhatšha**. Jaanong go ya go lekolwa ka mo botshelo e leng kakanyo fela mme bo fetogang kgalola motšhatšha. Dilo tse pedi tse, 'botshelo' le 'kgalola motšhatšha' di kopanngwa ke selo se le sengwe, e leng bosula ka gonne botshelo jo bo tshelwang ke Senwametsi ke jo bo bosula ke ka ntlha e bo tshwantshannngwang le setlhare se se babang, e leng kgalola motšhatšha.

Ka thekeniki e mokwadi o lemosa mmuisi gore le fa Senwametsi e le motho wa maemo a a kwa godimo, mathata ona o na le ona.

* **Pheteletso**

Ntsime o dirisitse thekeniki ya **pheteletso**:

Bo fetoga mmabatsane **o o babang motho gore a
be a tswa magotsane ...** [ts.5]

Mokwadi ga a re **bo fetoga mmabatsane** fela, o tswela pele ka go re '**o o babang motho gore a bo a tswa magotsane**' go feteletsa maemo a botshelo a lelapa la ga Senwametsi a a sa itumediseng, ka go rialo, go ka twe mokwadi o godisa maemo a, gore a bonagale bonolo. Mmabatsane o o babang o o godisitsweng, o senola maemo a lelapa la ga Senwametsi a a kwa godimo gore mmuisi a a lemoge fa a ya kwa tlase. Ke ka ntlha e mokwadi a sa reng mmabatsane fela fa a tlhalosa maemo a a lelapa le, ka gonne tlhaloso e, e ne e ka se ka ya bonagala sentle.

Thekeniki e e lebaganeng le go feteletswa ga maemo a ga Senwametsi gore mmuisi a a lemoge fa e le a ka fa bogosing.

* **Kemedi**

Fa a tlhalosa **kemedi** Cuddon (1991:127) a re ke :

A figure of speech in which the part stands for the whole.

Mo puong ya ga Senwametsi go tlhagelela thekeniki ya **kemedi** jaana:

Ke bona **botshelo jwa lelapa la me bo mphetogela...[ts.5]**

Mo nopolong e **lelapa** le dirisitswe go ya ka thulaganyo ya thekeniki ya **kemedi**. Lelapa le, ke le le lengwe mme le emela batho ba le bantsi, e leng Senwametsi, kgosi Selebi, borangwane le bommangwanaa Selebi, banna ba lekgotla mmogo le morafe otlhe, ka ntlha ya go re ditiragalo tse di amang kgosi Selebi le Senwametsi di ama morafe otlhe wa ga kgosi Selebi, ke ka moo batho botlhe ba akaretswang ka lelapa.

Fa go tlhalosiwa maemo a ga Senwametsi a a kwa godimo a a tlhagisiwang ke ena ka sebele, mokwadi o dirisitse dithekeniki di le thataro, e leng **puisano, leele , motifi, tshwantshiso, pheteletso** le **kemedi** go gatelela maemo a, a ga Senwametsi.

* **Dipuo le ditiro tsa baanelwa ba bangwe**

Dipuo le ditiro tsa baanelwa ba bangwe le tsona di supa fa Senwametsi e le motho wa maemo a a kwa godimo ka gonne e le mohumagadi wa setšhaba.

Go ya go lekolwa maemo a, a gagwe jaaka a tlhagisiwa ka pharologantsho e le nngwe, e leng **bogosi** ka gonne ke yona fela e tlhagelelang.

* **Bogosi**

Senwametsi ke mosadi wa kgosi, ka jalo maemo a bogosi a a mo tshwanela. Fa baanelwa ba bangwe ba tlhagisa **bohumagadi** ba gagwe ba re:

Mmapitsa: Ee, ke a go utlwa.

Mme o tla dirang ka ngwana wa ga

Senwametsi?

Kana mmaagwe o nyetswe ka dikgomo.

Ke ene mohumagadi wa motse o.

[ts.97]

Go tswa mo nopolong e, Ntsime o dirisitse dithekeniki di le pedi, e leng **lelatlhelwa** le **kgelekiso** go tlhagisa maemo a ga Senwametsi a a kwa godimo, a a lebaganeng le bogosi.

* **Lelatlhelwa**

Fa a bontsha maemo a ga Senwametsi a **bohumagadi**, Ntsime a re:

Ee, ke a go utlwa.

Ee, ke lelatlhelwa le le lebaganeng le **temogo**, ka ntlha ya go re Mmapitsa, le fa a dumela mo go se se buiwang ke kgosi Selebi, o setse a lemogile gore ngwana yo o tshwanetsweng ke bogosi ke wa ga mang. O a itse gore ngwana wa gagwe e ka se ka ya nna mojaboswa wa bogosi jwa kgosi Selebi ka gone Senwametsi ke ena **mohumagadi** wa kgosi, yo o nyetsweng ke morafe, ka jalo ngwana wa gagwe ke ena mojaboswa wa bogosi jwa ga rraagwe, e seng ngwana wa ga Mmapitsa. Thekeniki e, e lebagane le temogo ya mmuisi malebana le maemo a a kwa godimo a ga Senwametsi.

* **Kgelekiso**

Mokwadi o dirisitse thekeniki e nngwe gape, e leng **kgelekiso** go tlhagisa maemo a **bokgosigadi** a ga Senwametsi:

Mme o tla dirang ka ngwana wa ga Senwametsi?

Fa go ka tlhokomelwa potso e Mmapitsa a e botsang kgosi Selebi go tla lemogwa gore ga e batle karabo. Karabo ya yona ke go re ngwana wa ga Senwametsi ke ena e tla nnang kgosi, e seng wa ga Mmapitsa, ka jalo go bokete go baya ngwana yo a se nang madi a segosi mo maemong a bogosi. Ka go rialo mokwadi o gelekisa puo ya ga Mmapitsa go gatelela maemo a lelapa la ga Senwametsi a bogosi.

Ka thekeniki e mokwadi o godisa kgogedi ka gone mmuisi a ka rata go buisetsa pele go bona gore dikgang tsa bogosi jwa ga kgosi Selebi di ya go felela kae. Ka yona thekeniki e go lemogiwa maemo a ga Senwametsi a bogosi.

Go dirisitswe pharologantsho e le nngwe, e leng ya **bogosi**, e e tlhagisiwang ke baanelwa ba bangwe fa ba tlhalosa maemo a ga Senwametsi a a kwa godimo. Gape go dirisitswe dithekeniki di le pedi, e leng lelatlhelwa le kgelekiso go godisa maemo a, a bogosi.

5.3.2. Go tlhoka makoa

Senwametsi ke moanelwa **yo o se nang makoa** ka ntlha ya go re ditiro tsa gagwe ke tse di siameng. Tshiamo e ya gagwe e tla lekolwa jaaka e tlhagisiwa ke mokwadi, moanelwa ka boena le baanelwa ba bangwe.

* **Mokwadi**

Mokwadi o tlhagisa Senwametsi e le motho **yo o se nang makoa**. Go tlhoka makoa ga gagwe go tla tlhokomelwa fa go lebagane le pharologantsho e le nngwe fela, e leng ya **khutsafalo**.

* **Khutsafalo**

Senwametsi o tshelela mo khutsafalong ka ntlha ya go re kgosi Selebi ga a mo thuse go aga lelapa la bona. Fa a leka go aga kgosi Selebi o a thuba. Ntsime fa a tlhagisa khutsafalo ya ga Senwametsi a re:

Senwametsi: (*o bua ka khutsafalo*) [ts.3]

Senwametsi : (*o hutsafetse*) ... [ts.5]

Go tsweledisa pele khutsafalo e, ya ga Senwametsi, mokwadi o dirisa dithekeniki di le pedi, e leng **tsepamiso** le **poeletso**.

* **Tsepamiso**

Ntsime fa a tsepamisa khutsafalo ya ga Senwametsi mo terameng e, a re:

Senwamesti: (*o bua ka khutsafalo*)

Mokwadi o dirisitse thekeniki ya **tsepamiso** ka gonne khutsafalo ya ga Senwametsi e tlhagisiwa ke ena ka namana, e bile ke ena a mo itseng go gaisa. O tsepamisa dikgang tse, tsa ga Senwametsi gore di bonagale di le botlhokwa. Ka jalo mokwadi o lebaganya moanelwa yo le tiragalo e e diragalang, mme o tsepamisa dikgang mo moanelweng go gaisa tiragalo e e diragalang go gatelela dikgang ka ena.

Ntsime o dirisa thekeniki e go tsepamisa dikgang tsa go tlhoka makoa ga Senwametsi ka ena ka namana ka gonne ke ena a di itseng go gaisa baanelwa ba bangwe, go akaretswa molwantshi le molwantshiwa. Ke ka moo mmuisi a lemogang semelo sa molwantshi (Senwametsi).

* **Poeletso**

Ntsime o tlhagisa thekeniki ya **poeletso** jaana:

Senwametsi: (*o bua ka khutsafalo*) (ts.3)

Senwametsi: (*o hutsafetse*) (ts.5)

Tiragalo e e boelediwanng fa ke ya go utlwisiwa botlhoko ga Senwametsi, go go lebaganeng le go tlhoka makoa ga gagwe. Mokwadi o dirisa thekeniki ya **poeletso** go tsalanya mmuisi le Senwametsi ka gonne e le motho yo o se nang makoa.

Mokwadi o mo tlhagisa e le motho yo o bogisiwang ke kgosi Selebi, ke ka ntlha e mmuisi a mo utlwelang botlhoko ka gonne o itsalanya le ena jaaka motho yo o tlhokang makoa.

Thekeniki e, e botlhokwa ka gonne e senola semelo se se lebaganeng le maitsholo a a siameng a ga Senwametsi, ke ka moo mmuisi a mo ratang.

Fa mokwadi a tlhalosa go tlhoka makoa ga Senwametsi go dirisitswe pharologantsho e le nngwe fela, e leng **khutsafalo**. Dithekeniki tse di dirisitsweng tsona ke **tsepamiso** le **poeletso** mme ka tsona mokwadi o gatelela tshiamo ya ga Senwametsi.

□ **Moanelwa ka boena**

Senwametsi ke moanelwa yo o dirang tshiamo, ka jalo ga a na makoa. Go tlhagisitswe dipharologantsho di le tharo, e leng **kutlobotlhoko**, **matshwenyego** le **tshotlego** tse di tlhagisiwang, ke moanelwa ka boena, e bile e le tsona tse di tlhalosang go tlhoka makoa ga gagwe.

* **Kutlobotlhoko**

Senwametsi o nna ka pelo e e utlwileng botlhoko ka ntlha ya ditiro tsa ga kgosi Selebi tsa **go nyatsa lelapa la gagwe**. Fa a tlhagisa kutlobotlhoko ya gagwe, Senwametsi a re:

Mmangwane, pelo ya me e hupile botlhoko.

Go bitswa lekgalagadi ke monna a go

nyetse go botlhoko.

Fela ke belaela gore kgosi e dira jaana,
ka go bona ke sa tshwane le basadi ba
bangwe,
gonne ke otlilwe, ka kotlo e e botlhoko,
e leng go tlhoka lesego la go tshola
bana.
Kotlo e, e botlhoko thata mo go nna.
E huduile maikutlo a me gore a
ferekane.
Ka ga moo keletso ya botshelo e fedile.
Go bonolo go tsaya kgole ka ikaletsa,
kgotsa ka botlhoko ka khutlisa
botshelo...(ts.6)

* **Tshotlo**

Thekeniki ya **tshotlo** e dirisitswe jaana go tlhagisa **kutlobotlhoko** ya ga Senwametsi:

Go bitswa lekgalagadi ke monna a go nyetse
go botlhoko...[ts.6]

Fa go ka elwa tlhoko tiriso ya '**lekgalagadi**' mo puong e ya ga Senwametsi go tla lemogiwa gore e na le bokao jwa tshotlo ka gonne e lebagane le lenyatso le le lebisitsweng kwa mothong yo o nang le maemo a a kwa godimo, e leng Senwametsi. Mmuisi o utlwela moanelwa yo botlhoko ka gonne o a nyadiwa le fa a se na makoa, ka jalo mmuisi o itsalanya le ena ka gonne ga a na diphoso. Ke ka ntlha e a mo ratang.

* **Motifi**

Fa go ka lebelelwa puo e ya ga Senwametsi go tla lemogiwa gore go tlhagelela thekeniki ya **motifi**

Gonne ke otlilwe ka **kotlo e e botlhoko**.

Kotlo e, e botlhoko thata mo go nna.

le

Ka ga moo keletso ya **botshelo** e fedile.

kgotsa ka botlhole ka khutlisa **botshelo**.

Mokwadi o rulagantse ditiragalo tsa kutlobotlhoko ya ga Senwametsi ka go boeletsa **kotlo e e botlhoko** le **botshelo** go ya ka thulaganyo ya thekeniki ya **motifi**. Mokwadi o boeletsa ditiragalo tse, go senola maikutlo a ga Senwametsi a a sa itumediseng. Maikutlo a, a lebagane le go utlwisiwa botlhoko ke kgosi Selebi ka ntlha ya go nyatsa lelapa la gagwe. Senwametsi le fa e le moanelwa yo o siameng, fela o utlwisiwa botlhoko, ke ka ntlha e mmuisi a mo utlwelang botlhoko.

Ka thekeniki e mokwadi o senola semelo sa ga Senwametsi gore mmuisi a lemoge fa a siame.

* **Leele**

Mokwadi o dirisitse **maele** a le **mararo**, e leng '**go hupa botlhoko**', '**go huduega maikutlo**' le '**go khutlisa botshelo**,' fa a rulaganya dikgang tsa go tlhoka makoa ga Senwametsi. Maele a le mabedi a ntlha a bua puo e le nngwe, e leng **go se itumele** ga Senwametsi mme le le lengwe lona le bua **go ipolaya**. Ditiragalo tse, di lebagane le bobbe jo bo dirwang ke Senwametsi, le fa go ntse jalo mmuisi o amogela ditiragalo tse di sa siamang tse, ka gonne

Senwametsi a dirisiwa diphoso ke moanelwa yo mongwe, e leng kgosi Selebi, ka jalo mmuisi o itsalanya le ena ka gonne ga a na makoa.

Ka thekeniki e, mokwadi o godisa go tlhoka makoa ga Senwametsi gore mmuisi a tle a mo rate.

* **Pheteletso**

Pheteletso e tlhalositswe fa e le thekeniki e e godisang dilo gore di bonagale di le botlhokwa. Mokwadi o dirisa thekeniki e go tlhagisa go tlhoka makoa ga Senwametsi:

E huduile maikutlo a me gore a ferekane...[ts.6]

Fa go ka elwa tlhoko, mokwadi ga a re: '**e huduile maikutlo** fela, o oketsa ka go re '**a ferekane**' go feteletsa kutlobotlhoko ya ga Senwametsi. Ka jalo go ka twe mokwadi o godisa maikutlo a a huduegileng a ga Senwametsi gore mmuisi a a lemoge sentle. Fa maikutlo a, a ne a sa feteletswa, a ka bo a ka se ka a lemogega sentle, ke ka ntlha e a tshwanetseng go feteletswa gore ka ona mmuisi a lemoge **kutlobotlhoko** ya ga Senwametsi mme a itsalanye le ena, ka gonne ga a na makoa.

* **Matshwenyego**

Senwametsi o nna a tshwenyegile mo moweng ka ntlha ya ditiro tsa kgosi Selebi tsa go nyatsa lelapa la gagwe. Fa mokwadi a tlhagisa matshwenyego a ga Senwametsi a re:

Senwametsi: Borangwane, ke lo biditse fano,
go tla go le lotlegela matshwenyego a
me.

Borangwane ke tshwenngwa ke go nna
ga Selebi kwa ga Mmapitsa.

Ke a itse gore o na le ngwana teng fela go
nna ga gagwe kwa ga Mmapitsa go
diphatsa... (ts.109)

Mokwadi o dirisitse dithekeniki di le tharo, e leng: **tsepamiso**, **leele**, le **motifi**
go tlhalosa matshwenyego a ga Senwametsi.

* **Tsepamiso**

Borangwane ke lo biditse fano.

... fela go nna ga gagwe kwa ga Mmapitsa go
diphatsa...[ts.109]

Go tla lemogiwa gore mokwadi o dirisitse thekeniki ya **tsepamiso** ka gonne o
dirisitse Senwametsi go tlhagisa **matshwenyego** a gagwe ka namana.
Senwametsi ke ena a itseng **matshwenyego** a, a gagwe a a tsholelwang ke
kgosi Selebi ka go nyatsa lelapa la gagwe. Ka go dira jalo mokwadi o
tsepamisa dikgang tse gore di nne le maikutlo a a tsholang tsalano fa gare ga
Senwametsi le mmuisi.

Ka thekeniki e mokwadi o gatelela ditiragalo ka moanelwa gore mmuisi a
lemoge gore ke tsa boammaaruri,ka gonne di tlhagisiwa ke motho yo di mo
diragalelang, ka go rialo Senwametsi o lemogiwa e le motho yo o siameng,
ke ka ntlha e mmuisi a mo ratang.

* **Leele**

Ntsime o dirisitse maele “**go lotlegela**” le ‘**go nna diphatsa**’ go tlhagisa matshwenyego a ga Senwametsi. Puo ya leele ‘**go lotlegela**’,fa e tlhalosiwa e kaya **go bolelela**, fa ‘**go nna diphatsa**’ gona go kaya gore **go kotsi**. Mokwadi o dirisitse maele a go gatelela kotsi e e ka tlhagelang kgosi Selebi fa a nna kwa ga Mmapitsa. O dirisa thekeniki e ka mokgwa wa go tlhagisa maikutlo ka go dirisa maele. Ka jalo mmuisi ga a rate tiragalo e e dirwang ke kgosi Selebi. Ke ka ntlha e mmuisi a itsalanyang le Senwametsi.

* **Motifi**

Thekeniki e nngwe gape e mokwadi a e dirisitseng go tlhagisa matshwenyego a ga Senwametsi ke motifi:

Borangwane ke lo biditse fano.

Borangwane ke tshwenngwa ke go nna ga Selebi
kwa ga Mmapitsa

le

Borangwane ke tshwenngwa ke **go nna ga Selebi**
kwa ga Mmapitsa.

Fela **go nna ga gagwe kwa ga Mmapitsa go**
diphatsa...[ts.109]

Lefoko ‘**borangwane**’le polelwana ‘**go nna ga Selebi kwa ga Mmapitsa**’,di a boeletswa ka gone di botlhokwa. Ka tsona mokwadi o tlhagisa matshwenyego a a amang Senwametsi le borangwanaa kgosi Selebi, ka ntlha ya go re go ya ka tsamaiso ya setso, sengwe le sengwe se se amang mohumagadi wa kgosi (Senwametsi) se ama le bakgosing. Bobedi jo, Senwametsi le bakgosing, ke selo se le sengwe.

Ka thekeniki e mokwadi o godisa mathata a a ka tlhagelang lelapa la bogosi gore mmuisi a lemoge gore fa mathata a ka nna teng a tla ama morafe otlhe. Ke go re morafe otlhe o tla lelela loso lwa ga kgosi Selebi.

* **Tshotlego**

Senwametsi o sotlegile mo lenyalong ka gonne monna wa gagwe, kgosi Selebi, o nyatsa lelapa la bona. Mokwadi fa a tlhalosa **tshotlego** ya ga Senwametsi a re :

Senwametsi:Rangwane ke sotlilwe ke botshelo jwa lenyalo.

Ke bona gore badimo ba tima dinaledi tsa me tsa masego.

Tsa ntshofala gore ke tle ke kopanele monna yo.

Gore a tle a ntshofatse botshelo jwa me jwa lenyalo...[ts. 112]

Dithekeniki tse di dirisiwang fano ke: **Sekai**, **leele** le **motifi** go tlhagisa **tshotlego** ya ga Senwametsi.

* **Sekai**

Fa a tlhalosa sekai Abrams (1985: 184) a re :

The term symbol is applied only to a word or phrase that signifies an object or event which in turn signifies something or has a range of references beyond itself.

Se se gatelelwang fa ke go re sekai se kaya selo (object) kgotsa tiragalo (event). Selo se, e ka nna se se phelang kgotsa se se sa pheleng se mokwadi a ipopelang sona Ntsime fa a tlhagisa thekeniki e a re :

Rangwane ke sotlilwe ke **botshelo** jwa lenyalo.

Mo puong e ya ga Senwametsi mokwadi o dirisa **botshelo** jaaka sekai se se kayang **bosula**. Ke go re mokwadi o dirisa setshwantsho se se tshwantshang dilo di le pedi, e leng botshelo le tiragalo e e bosula e e dirwang ke kgosi Selebi ya go nyatsa lelapa la gagwe. Ka jalo bosula jo bo senolela mmuisi tshotlego ya ga Senwametsi mo lenyalong, e e supang gore Senwametsi ke motho yo o siameng fela ga a na boitumelo.

Ka thekeniki e, mokwadi o gatelela mathata a ga Senwametsi gore mmuisi a itsalanye le ena .

* **Leele**

Ntsime o dirisitse thekeniki e nngwe gape, e leng **leele** go tthalosa tshotlego ya ga Senwametsi

Ke bona gore badimo **ba tima dinaledi** tsa me tsa
masego

le

Gore a tle a **ntshofatse botshelo** jwa me..[ts.112]

Maele a, '**go tima dinaledi**' le '**go ntshofatsa botshelo**' a dirisitswe go tiisa tshotlego ya ga Senwametsi '**Go tima dinaledi**' go kaya **go tlhokisa katlego**, fa '**go ntshofatsa botshelo**' gona go kaya **go sulafatsa**. Mokwadi o dirisa maele a go gatelela mathata a Senwametsi a leng mo go ona. Ka ntlha ya go

re mathata a, a tlholwa ke monna wa gagwe, kgosi Selebi, e seng ena, mmuisi o mo utlwela botlhoko ka gonne ga a na phoso.

* **Motifi**

Thekeniki ya motifi e dirisitswe go gatelela tshotlego ya ga Senwametsi:

Rangwane ke sotlilwe ke **botshelo** jwa lenyalo.

Gore a tle a **ntshofatse botshelo jwa me jwa lenyalo.**

Tsa **ntshofala** gore ke tle ke kopane le monna yo...[ts.112]

Go ya go tlhokomelwa ka moo Ntsime a dirisitseng **motifi**, e leng '**botshelo jwa lenyalo** le '**ntshofala**' ka teng. Ditiragalo tse di botlhokwa ka gonne ka tsona go gatelelwa tshotlego ya ga Senwametsi. Puo e, e supa gore botshelo jwa lelapa la ga Senwametsi ga bo itumedise ka ntlha ya go tlhoka tshiamo ga kgosi Selebi. Ka jalo mokwadi o godisa semelo sa ga Senwametsi ka tsela ya go mo tsalanya le mmuisi .

Mokwadi o dirisitse dipharologantsho di le tharo, e leng **kutlobotlhoko**, **matshwenyego** le **tshotlego** go tshalosa go tlhoka makoa ga Senwametsi . Mo pharologantshong ya kutlobotlhoko go tlhagisitswe dithekeniki di le nne mme mo go ya matshwenyego le tshotlego go tlhagelela di le tharo mo go nngwe le nngwe. Dithekeniki tsa pharologantsho ya kutlobotlhoko ke tsona tse di botlhokwa ka gonne ke tse di le baganeng le go tsalanya mmuisi le Senwametsi.

□ **Banelwa ba bangwe**

Dipuo tsa banelwa ba bangwe di senola Senwametsi e le motho yo o se nang makoa ka ntlha ya go re ditiro tsa gagwe ke tse di siameng. Mokwadi o dirisitse dipharologantsho di le nne, e leng **tshiamo**, **boitshoko**, **tshotlego**, le **khutsafalo** go tlhagisa go tlhoka makoa ga gagwe.

* **Tshiamo**

Senwametsi ke moanelwa yo o siameng:

Mosalagae : Kgosi Selebi , **mohumagadi** o bua nnete

O nna fela kwa ga **Mmapitsa**

Mme ka re **Mmapitsa** ga a kitla a re

tsalela kgosi.

Re ntse re na le **mohumagadi** a nyetswe

sentle... [ts .61]

Mo nopolong e mokwadi o dirisitse dithekeniki di le pedi, e leng **motifi** le **phapologantsho** go tthalosa tshiamo ya ga Senwametsi.

* **Motifi**

Mafoko a a ntshofaditsweng mo nopolong e e fa godimo, e leng '**mohumagadi**' le '**Mmapitsa**', a a boeletswa ka gonne a botlhokwa. Mohumagadi e e boeletswang e lebagane le Senwametsi, ke go re mohumagadi Senwametsi. Go ka twe mokwadi o a boeletsa gore go lemogiwe gore o bua ka mohumagadi yo o siameng. **Mmapitsa** yona e boeletswa go gatelela lefelo le kgosi Selebi a nnang kwa go lona. Ka fa gare ga lefoko le mohumagadi go tseletswa tlotlo. Mosadi yo o tlotlegang, Senwametsi, o sotliwa ke kgosi Selebi ka go nna kwa ga Mmapitsa. Ka jalo

mmuisi o utlwela Senwametsi **botlhoko** ka gonne ga se tshwanelo gore monna a nne kwa lelapeng le lengwe, le e seng la gagwe, bogolo jang e bile e le kgosi.

Ka thekeniki e go lemogiwa semelo sa ga Senwametsi yo o tlhokang makoa mme a sotliwa ke monna wa gagwe ka basadi ba bangwe.

* **Phapologantsho**

Fa go ka buisiwa nopolo e e fa godimo go tla lemogiwa gore go dirisitswe thekeniki e nngwe gape ya **phapologantsho**, ka gonne mokwadi o farologanya batho ba le babedi, Senwametsi le Mmapitsa. Senwametsi o siame e bile ga a na makoa, fa Mmapitsa a na le makoa e bile a sa siama ka gonne o tseela Senwametsi monna wa gagwe, ka go rialo go lemogiwa dimelo tse di farologaneng tsa baanelwa ba babedi ba. Mmuisi o itsalanya le moanelwa yo o siameng, Senwametsi, mme ga a itsalanye le Mmapitsa

* **Boitshoko**

Senwametsi o na le boitshoko ka gonne o ishoketse mathata a lelapa la gagwe:

Moserwa: Ruri Senwametsi o **itshoketse** dikano tsa lenyalo.

Mosadi yo o **sotlegile** tota.

A **sotliwa** ke monna ka diganka tse dingwe tsa basadi.

Mohumagadi a bidiwa **Lekgalagadi** ke motho a mo nyetse.

Go ratiwa motlhanka wa madi a masesane a a tlhantseng ...[ts.63]

Mo pharologantshong e, go dirisitswe dithekeniki di le tharo, e leng **leele**, **motifi le tshotlo** go tthagisa boitshoko jwa ga Senwametsi.

* **Leele**

Go tswa mo nopolong e e fa godimo go dirisitse leele “**go itshokela dikano**” go tthagisa boitshoko jwa ga Senwametsi. Leele le le kaya go **emelana le mathata**. Se se lemogiwang ka puo ya leele le, la ga Moserwa ke go re Senwametsi o itshoketse mathata a kwa bogadi. Mokwadi o sotla ka seane se se reng ‘**lebitla la mosadi ke bogadi**’. Tiriso ya leele le, e godisa boitshoko jwa ga Senwametsi. Kgang e, e bua gore le fa a na le mathata a lelapa, ga a tshwanela go nna le kakanyo ya go tlhala kgosi Selebi ka gonne Senwametsi ke motho yo o nang le maitsholo a a siameng. Ka go rialo mmuisi o itsalanya le ena.

* **Motifi**

Mokwadi o dirisitse thekeniki ya **motifi** mo puong ya ga Moserwa. **Sotliwa** e a boeletswa ka gonne e lebagane le tiragalo e e botlhokwa, e leng ya go nna mo mathateng ga Senwametsi ka go itshoka. Fa go ka tlhokomelwa go nna mo mathateng ga gagwe, go tlholwa ke monna wa gagwe. Ka jalo ena ga a na phoso mme gona o tsena mo mathateng. Kgang e e dira gore mmuisi a iphitlhele a mo rata ka gonne le ena ga a rate fa Senwametsi a tsena mo mathateng.

* **Tshotlo**

Ntsime o dirisitse thekeniki ya **tshotlo** go gatelela boitshoko jwa ga Senwametsi mo lenyalong:

Mohumagadi a bidiwa **lekgalagadi** ke motho a mo nyetse...[ts.63]

Fa go ka tlhokomelwa ka moo lefoko '**lekgalagadi**' le dirisitsweng ka teng, go tla lemogiwa fa le sa tsamaelane le tlotlo, mme le lebagane le lenyatso. Lenyatso le le tlhagisiwa ke lefoko le le latelang mohumagadi. Lefoko le, le lebagane le batho ba ba nnang kwa sekakeng, e leng Masarwa. Mo setsong sa Batswana, batho ba, ba nyatsegile ka e bile e le batlhanka kgotsa malata a bona. Ka tlwaelo ke bona ba disang dikgomo tsa Batswana. Kgosi Selebi o bitsa mosadi wa gagwe '**lekgalagadi**', ka jalo mmuisi ga a amogele tshotlo e e ntseng jaana ka gonne Senwametsi ke mohumagadi e seng lekgalagadi.

* **Tshotlego**

Banelwa ba bangwe ba lemogile fa Senwametsi a sotlegile mo lenyalong:

Moserwa: Selebi, ga ke bue tshele ke boammaaruri tota.
Senwametsi o **sotlilwe** ke mosadi a itsege ka boloi.
Mme o **sotliwa** ke monna e le wa gagwe
...[ts.63]

Mokwadi o dirisitse thekeniki e le nngwe fela ya **motifi** go tlhalosa tshotlego ya ga Senwametsi.

* **Motifi**

Lefoko le le ntshofaditsweng mo nopolong e, le dirisitswe go ya ka thulaganyo ya thekeniki ya **motifi**. **Sotliwa** e a boeletswa ka ntlha ya gore ka yona mokwadi o lemosa mmuisi gore Senwametsi o tshelela mo mathateng,

ke ke ntlha e a sotlegang. Mathata a ga Senwametsi ke a a tlholwang ke kgosi Selebi ka go ratana le mosadi yo mongwe. Ka jalo mmuisi o utlwela Senwametsi botlhoko fa a sotlega, ke ka moo a mo ratang ka gonne ke moanelwa yo o siameng.

* **Khutsafalo**

Senwametsi o tshelela mo khutsafalong. Fa mokwadi a senola khutsafalo ya gagwe a re:

Sedialapa: Mmasera ga re supe lefufa lepe.

Re tshwengwa ke go bona mosadi
a kgatlhegela go thuba lelapa la
yo mongwe.

Lona le itumelela go bona Senwametsi a
hutsafetse ka dinako tsotlhe.

Monna wa gagwe a mo neile mokwatla
...[ts.76]

Mokwadi o dirisitse thekeniki ya leele go tlhalosa khutsafalo ya ga Senwametsi.

* **Leele**

Go dirisitswe maele a '**go thuba lelapa**' le '**go naya mokwatla**' go tsweledisa khutsafalo ya ga Senwametsi. Go thuba lelapa go kaya go **senya lenyalo la batho ba babedi**, fa go naya mokwatla e le **go ikgatholosa motho**. Mokwadi o dirisa maele a, go gatelela mathata a Senwametsi a a tloletsweng ke kgosi Selebi ka go tsenya motho wa boraro fa gare ga bona. Ka jalo Senwametsi o a hutsafala ka gonne monna wa gagwe o mo

ikgatholositse ka go rialo mmuisi o lemoga kutlobotlhoko ya gagwe mme o mo utlwela botlhoko ka gonne ke moanelwa yo o se nang makoa.

Fa baanelwa ba bangwe ba tlhalosa go tlhoka makoa ga Senwametsi go dirisitswe dipharologantsho di le nne, e leng **tshiamo, boitshoko, tshotlego** le **khutsafalo**. Mo pharologantshong ya **boitshoko** go tlhagisitswe dithekeniki di le tharo, mo go ya **tshiamo** ke tse pedi, mme mo pharologantshong ya **khutsafalo** le ya **tshotlego** go fitlhelwa thekeniki e le nngwe fela mo go nngwe le nngwe. Ka jalo go tla lemogiwa gore dithekeniki tsa pharologantsho ya **boitshoko** di botlhokwa go gaisa tse dingwe ka gonne di lebagane le go senolela mmuisi go tlhoka makoa ga Senwametsi.

5.4 KAKARETSO

Fa go tlhalosiwa semelo sa ga molwantshi go dirisitswe dikarolo di le pedi tsa **kakanyetso**: maemo le go tlhoka makoa. Go dirisitswe **dipharologantshotshwanelo** tse mo go tsona go tlhagisitsweng **puo ya mokwadi, puo ya moanelwa ka sebele le dipuo le ditiro** tsa baanelwa ba **bangwe** go gatelela semelo se, sa molwantshi. Mokwadi o tswelletse pele ka go dirisa dithekeniki tse di latelang: **puisano, leele, motifi, tshwantshiso, pheteletso, kemedi, lelatlhelwa, kgelekiso, tsepamiso, poeletso, tshotlo, sekai** le **phapologantsho** go tlhagisa molaetsa wa terama e le go tlhola kgogedi.